

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Karelia-amk
Kati Karjunen

VAINOAMISEN RANGAISTAVUUDEN EDELLYTYKSET

Opinnäytetyö
Toukokuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2016
Liiketalouden koulutusohjelma

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
013 260 6800

Tekijä(t)
Kati Karjunen

Nimeke
Vainoamisen rangaistavuuden edellytykset

Tiivistelmä

Vainoaminen lisättiin Suomen rikoslakiin vuonna 2014, ja lisäys on osoittautunut jo parissa vuodessa ennakoitua tarpeellisemmaksi. Teknologian lisääntyminen ja sosiaalisen median käytön räjähdysmäinen kasvu ovat luoneet pakottavan tarpeen vainoavan käyttämisen ehkäisyyn.

Tämä opinnäytetyö käsittelee vainoamista ja sen rangaistavuuden edellytyksiä. Lain mukaan vainoaminen tarkoittaa toistuvaa uhkaamista, seuraamista, tarkkailua, yhteydenottoja ja muita näihin rinnastettavia tapoja, jotka ovat omiaan herättämään uhrissa pelkoa tai ahdistusta. Työn tavoitteena oli selvittää, millaisista tekemuodoista vainoaminen muodostuu ja mikä tekee näennäisesti sallituista ja arkipäiväisestä teoista rangaistavia. Työssä perehdytään myös vainoamisen kannalta olennaisiin kriminalisointeihin ja perusoikeuksiin, kuten yksityisyyteen ja sananvapauteen.

Työ toteutettiin lainopillisena kirjoituspöytätyönä. Lainopillisessa tutkimuksessa selvitetään voimassa olevien oikeuslähteiden avulla ratkaisu esillä olevaan ongelmaan ja tutkimuskysymyksiin.

Kieli
suomi

Sivuja 46

Asiasanat
vainoaminen, vapautteen kohdistuvat rikokset, rangaistavuus, rikosoikeus

THESIS
May 2015
All Degree Programmes

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
FINLAND
013 2606800

Author (s)
Kati Karjunen

Title
Stalking and Factors Affecting Penalties

Commissioned by

Abstract

Stalking was added to the Finnish criminal code in 2014 and the addition has been proved to be more important than expected. The increases in use of technology and popularity of social media have created a pressing need to find new ways to prevent stalking behavior.

This thesis is about stalking and factors affecting its penalties. By the law, a person who repeatedly threatens, observes, contacts or in another comparable manner stalks another person is guilty of stalking. These actions must be conducive towards instilling fear or anxiety in the victim. The goal of this study was to explain what kind of actions form stalking as a crime and the difference between an allowable, everyday action and a punishable one. The study also takes a look at the stalking-related crimes and essential fundamental rights, such as the right to privacy and freedom of speech.

This thesis is a juridical research. In juridical research, the current problem is solved by law and other official sources of legislation.

Language
Finnish

Pages 46

Keywords

stalking, offences against personal liberty, penalty, criminal law

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Kriminalisoinnin taustat	7
3	Vainoaminen ja perustuslaki	8
3.1	Yksityiselämän suoja	9
3.2	Oikeus tarkkailla ja hankkia tietoa	12
4	Vainoamisen suhde muihin rikoksiin	15
4.1	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset	15
4.2	Laiton uhkaus ja pakottaminen	18
4.3	Kotirauhan rikkominen ja viestintärauhan rikkominen	20
4.4	Salakatselu ja salakuuntelu	24
4.5	Kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen ..	27
4.6	Lähestymiskiellon rikkominen	28
5	Vainoaminen ja sen rangaistavuus	30
5.1	Vainoamisen määrittely	30
5.2	Esiintyvyys ja eri tekemuotojen yleisyys	32
5.3	Rangaistuskäytäntö	39
6	Pohdinta	41
	Lähteet	44

1 Johdanto

Vainoaminen lisättiin Suomen rikoslakiin (39/1889, myöhemmin RL) vuoden 2014 alussa, tarkoituksena täydentää puutteellista lainsäädäntöä. Uudella pykälällä pyrittiin lisäämään yksilön henkilökohtaista turvallisuutta ja perusoikeuksien suojaa. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 752, 757.)

Rikoslaissa vainoamisella tarkoitetaan toistuvaa uhkaamista, seuraamista, tarkailua, yhteyden ottamista tai muuta näihin rinnastettavaa oikeudetonta tekoa, joka on omiaan herättämään vainotussa pelkoa tai ahdistusta (25:7a §). ”Muu näihin rinnastettava tapa” voi olla esimerkiksi ilkivaltaa, toistuvia vahingontekoja tai epämiellyttäviä aineita sisältävien kirjeiden ja pakettien lähettämistä (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 759).

Ennen vainoamisen kriminalisointia ahdistelua vastaan suojasivat muut kriminalisoinnit kuten kotirauhan rikkominen ja laitton uhkaus (HE 19/2014 vp, 3). Ne on kuitenkin pääsääntöisesti säädetty ajatellen kertaluontoisia ja lyhytkestoisia tekoja, eivätkä siten sovellu toistuviin ja pitkäkestoisiin vainoamistapauksiin (Frände, Matikkala, Tapani, Tolvanen, Viljanen & Wahlberg 2014, 453).

Vainoamisen kriminalisointi tehostaa yhteiskunnan reagointia ahdistelevaa ja vainoavaa käytöstä vastaan ja parantaa siten uhrien asemaa (HE 19/2013 vp, 32). Yli kymmenen Euroopan maata ennen Suomea oli erikseen kriminalisoinut vainoamisen (HE 19/2013 vp, 24). Lisäämällä vainoaminen rikoslakiin, Suomenkin oikeustila on saatu vastaamaan Euroopan neuvoston yleissopimuksen naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (CETS 210) 34 artiklan tavoitteita. Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 2011, ja sen toteutuksesta käytännössä tuli päättää vuoden 2013 kesäkuuhun mennessä. (HE 19/2013 vp, 3.)

Tämä opinnäytetyö käsittelee vainoamista ja sen rangaistavuuden edellytyksiä. Työn tavoitteena on kartoittaa hankalasti määriteltävissä olevan vainoamisen moninaisia ilmenemismuotoja ja selvittää, mitkä kriminalisoinnit ovat olennai-

sesti kytköksissä vainoamiseen. Lisäksi työssä tarkastellaan sallitun ja kielletyn rajaa tiettyjen perusoikeuksien näkökulmasta.

Koin vainoamisen opinnäytetyön aiheena tuoreeksi ja ajankohtaiseksi. Vainoamisesta ei ole juurikaan olemassa suomenkielistä ja kotimaisista oloista saatua tutkimustietoa, vaikka se on herättänyt runsaasti keskustelua jo ennen voimaantuloaan (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 752). Vainoaminen on ollut pinnalla myös lehdistössä. Aihetta käsittelevät mm. Yle Uutisten artikkeli ”Kun parisuhde loppuu vain toisen osapuolen päässä – vainoaminen voi pilata arjen” sekä Helsingin sanomien artikkelit ”Vainoamisesta tehty jo satoja rikosilmoituksia” ja ”Vainoamisesta ja viestintärauhan rikkomisesta yli tuhat ilmoitusta – tuomioita alle kymmenen”. Yle kertoi jo maaliskuussa 2013 verkossa tapahtuvasta häirinnästä ja ahdistelusta artikkelissaan ”Verkkovaino voi murtaa kohteensa”. Jopa ennen lakimuutosta julkaisuista artikkeleista käy ilmi keskustelujen ilmapiiri ja vahva ajatus siitä, että vainoamisen kriminalisointi tulee tarpeeseen.

Vainoamisen kriminalisointi on osoittautunut ennakoitua tärkeämmäksi. Lakimuutoksen myötä tulevien uusien rikosjuttujen vuosittaiseksi määräksi arvioitiin aikanaan noin 150 tapausta (Oikeusministeriö 2012, 113). Äskettäin julkaistussa tiedotteessaan ”Eron jälkeisestä vainosta yli 600 tutkintapyyntöä vuodessa” Ensi- ja turvakotien liitto kertoo vainoamisilmoitusten yllättävän suuresta määrästä, joka ylittää reilusti lainsäädännön valmisteluvaiheessa ennakoitua määrää. Osa tapauksista on mahdollisesti kuitenkin sellaisia, joita käsitellään jo nyt eri rikosnimikkeiden alla (HE 19/2013 vp, 33). Silti lailla on selvästi paikkansa osana Suomen rikoslainsäädäntöä.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytin lainopillista tutkimusmenetelmää. Lainopillisen tutkimusmenetelmän tavoitteena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö kulloisessakin oikeusongelmassa. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka perustuu pääasiassa olemassa oleviin, ensisija- ja käyttöjärjestyksessä hyödynnettäviin oikeuslähteisiin. Lainopissa sekä tutkitaan että tulkitaan oikeusjärjestykseen kuuluvia sääntöjä ja niiden sisältöä. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20.)

Oikeuslähteillä tarkoitetaan lähteitä, jotka sisältävät tietoa oikeuden sisällöstä. Ensisijaisia oikeuslähteitä ovat lait ja säädökset, joiden tulkinnan apuna voidaan käyttää säädösten valmisteluaineistoa, oikeustapauksia ja oikeuskirjallisuutta. Oikeuslähteet voidaan jakaa velvoittavuuden mukaan kolmeen ryhmään. Ensimmäinen näistä ryhmistä sisältää vahvasti velvoittavat oikeuslähteet eli lain ja maantavan, jotka ovat pakottavia. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainsäätäjän tarkoitus ja tuomioistuinratkaisut. Sallittuja ovat oikeustiede ja muut siihen rinnastettavissa olevat lähteet. (Husa ym. 2008, 28–33.)

Tämä työ rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden ja aiheeseen olennaisesti liittyvien tutkimusten pohjalle. Työhön mukaan valitut oikeustapaukset ovat mukana selvittämässä oikeuden tulkintaa ja sen toimintaa käytännössä, sillä tulkintakäytännön selvittäminen pelkästään säädösteksteistä on mahdotonta (Husa ym. 2008, 28).

2 Kriminalisoinnin taustat

Vainoamisen katsotaan olevan pitkäkestoinen rikos, jolla on vakavia psyykkisiä seurauksia vainon kohteelle. Täten vainoamisen kriminalisointi itsenäisenä rikoksena on nähty tarpeelliseksi. (Lakivaliokunta 2013, 5.) Vaikka muutokselle oli ennen lain säätämistä kansallista tarvetta, lakimuutoksella pyrittiin myös vastaamaan kansainvälisiin velvoitteisiin (Oikeusministeriö 2012, 107).

Vainoamisen kriminalisoinnista on ennen lainmuutoksen voimaantuloa käyty vilkasta julkista keskustelua (Oikeusministeriö 2012, 95). Vainoamisen kriminalisointia on perusteltu jo vuonna 2012 oikeusministeriön lausunnossa ”Sananvapausrikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen” seuraavasti:

Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (CETS 210) 34 artikla edellyttää, että sopimusosapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että toiseen henkilöön kohdistuva tahallinen ja toistuva uhkaava käyttäytyminen, joka saa tämän henkilön pelkäämään turvallisuutensa vaarantumista, kriminalisoidaan. Menette-

lystä on käytetty nimitystä stalking, Suomessa ahdistelu, häirintä tai vainoaminen. (Oikeusministeriö 2012, 18.)

Yleissopimukseen sisältyy väkivaltaa ehkäiseviä ja uhria suojelevia toimia sekä tekijän edesvastuuseen saattamista koskevia määräyksiä. Vaikka yleissopimuksen pääpaino on naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisessa, yleissopimusta suositellaan sovellettavaksi kaikkiin perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreihin. Vainoamisen katsotaan olevan yksi lähisuhdeväkivallan muoto. Rikosoikeudelliset määräykset on laadittu pääosin sukupuolineutraaleiksi, joten ne ovat linjassa Suomen rikoslainsäädännön peruseriaatteiden kanssa. (Oikeusministeriö 2012, 36; HE 19/2013, 6, 25.)

Ajatusta kriminalisoinnista on tukenut vainoamisen haitallisuus uhrille. Vainoaminen on uhrilleen ahdistava ja painostava tilanne, jossa on alituisesti läsnä huoli ja pelko tulevaisuudesta. Tekijän toiminta on usein arvaamatonta, eikä sen kesto voi päätellä ennalta. Tämä luo uhrille tunteen siitä, ettei hän pysty hallitsemaan tai kontrolloimaan elämäänsä tai ympärillään tapahtuvia asioita. Sillä on negatiivisia psykososiaalisia vaikutuksia uhriin ja pahimmillaan se voi aiheuttaa mielenterveyshäiriöitä. Yleisiä oireita vainon uhreilla ovat jatkuvat univaikeudet, ruokahaluttomuus, epäluuloisuus, luottamuksen puuttuminen, hermostuneisuus, neuvottomuus ja masennus. (HE 19/2013 vp, 46; Silvennoinen & Tolvanen 2014, 753.)

3 Vainoaminen ja perustuslaki

Perusoikeudet ovat luonteeltaan yleisiä oikeuksia, jotka kuuluvat kaikille yhdenvertaisesti. Niiden turvaamisella katsotaan olevan erityisen tärkeä merkitys yksilön kannalta. (Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori & Viljanen 2011, 63, 89.) Perusoikeuksien keskeisin osa koostuu ns. vapausoikeuksista, kuten oikeudesta elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen. Myös tämän opinnäytetyön kannalta olennaiset yksityiselämän suoja ja sanan- ja liikkumisenvapaus kuuluvat vapausoikeuksien nimikkeeseen alle. (Ojanen 2015, 19–20.)

Yksilöiden välisissä suhteissa perusoikeuksien merkitys näkyy jännitetilanteissa (Ojanen 2015, 39). Vainoamisen voidaan katsoa olevan jännite- tai ristiriitatilanne, jossa on vastakkain aseteltuna kahden yksilön perusoikeudet. Perustuslaki takaa kaikille oikeuden tarkkailla ja hankkia tietoa, liikkua vapaasti ja ilmaista mielipiteensä, mutta laki takaa myös jokaiselle yksityisyydensuojaa ja kotirauhan. Toteuttaessaan oikeuksiaan, vainoaja estää tai vaikeuttaa uhrinsa mahdollisuuksia käyttää omia oikeuksiaan. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 753.)

3.1 Yksityiselämän suoja

Perustuslain (731/1999) 10 §:ssä säädetään, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Perustuslaki takaa jokaiselle loukkaamattomuuden kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuuden osalta (10 §).

Tarkemmin yksilön yksityis- ja perhe-elämää sekä niiden suojaa määrittelevät YK:n ihmisoikeussopimukset ja Euroopan ihmisoikeussopimus ”Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi” (SopS 18-19/1990). Suomi on allekirjoittanut ja ratifioinut 18 YK:n ihmisoikeussopimusta (Ulkoasiainministeriö 2016). Yksi näistä on YK:n ”Kansalaisyhteisöjen ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus” (SopS 7–8/1976), joka määrää artiklassa 17 seuraavasti:

1. Kenenkään yksityiselämää, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä.
2. Jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan.

Vastaavasti Euroopan ihmisoikeussopimus takaa artiklassa 8 jokaiselle kunnioitusta yksityis- ja perhe-elämää, kotia ja kirjeenvaihtoa kohtaan. Sopimuksen mukaan viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, ellei se ole lailla erikseen sallittua ja katsottu välttämättömäksi kansallisen tai yleisen turvallisuuden vuoksi. Muita hyväksytyjä syitä puuttumiseen ovat maan taloudellinen hyvinvointi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estäminen, terveyden tai

moraalin suojeleminen, tai muiden henkilöiden oikeuksien tai vapauksien turvaaminen (SopS 18–19/1990, artikla 8).

Huomattavaa on, että toisin kuin ihmisoikeussopimukset, Suomen perustuslaki ei puhu suoranaisesti perhe-elämän suojasta. Tätä on perusteltu sillä, että perheen määrittelyn on katsottu olevan haasteellista perinteisempien käsitysten ohelle syntyneiden perhemallien vuoksi. On nykytilanteeseen sopimatonta olettaa, että perhe koostuu poikkeuksetta yhdessä asuvista vanhemmista ja heidän yhteisistä lapsistaan. Silti perhe-elämän katsotaan olevan osa perustuslain 10 §:n yksityisyyden suojaa, vaikka sitä ei erikseen mainitakaan suojan kohteeksi. (HE 309/1993 vp, 53; Ruuska 2007, 7–8.)

Perusoikeutena yksityisyys suojelee yksilöä viranomaisia, yleisöä ja toisia yksilöitä vastaan (Mahkonen 1997, 82). Useimmiten yksilön yksityiselämää uhkaa toinen yksilö (Hallberg ym. 2011, 395). Yksityisyys itsessään on moniselitteinen termi, joka voi tarkoittaa tulkinnasta riippuen eri asioita. Yksityisyyden voidaan katsoa olevan esimerkiksi fyysistä ja psyykkistä koskemattomuutta, itseään koskevan tiedon kontrollointia tai mahdollisuutta torjua sivullisten tunkeutuminen omaan elämään. (Mahkonen 1997, 16.) Yksityiselämän piiriin kuuluu myös mahdollisuus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön (HE 309/1993 vp, 53).

Kirje- ja puhelinsalaisuuden päämääränä on turvata kaikille oikeus luottamukselliseen viestintään ilman kolmansien osapuolien sekaantumista. Kirje- ja puhelinsalaisuus on säädetty välineneutraaliksi, sillä lainsäätäjät tiedostivat jo vuonna 1993 televiestinnän kehityksen ja katsoivat uudentyypisten viestintämuotojen suojaamisen olevan tärkeää. Ensisijaisesti lain pyrkimyksenä on estää kirje- ja puhelinsalaisuudella viestin joutuminen kolmannelle osapuolelle. Suojaa saavat myös esimerkiksi puhelujen tunnistamistiedot. (HE 309/1993 vp, 53.)

Vaikeissa tulkintatilanteissa voidaan turvautua yksityiselämää koskevien tietojen määritelmään henkilötietojen sääntelyssä ja erityislaeissa. Näin määriteltynä arkaluontoiset tiedot yksilön perhe-elämästä, vapaa-ajan käytöstä, terveydestä ja

ihmissuhteista ovat asioita, jotka henkilöllä on oikeus pitää omana tietonaan, ja joiden voidaan katsoa kuuluvan yksityisyyden piiriin. (HE 19/2013 vp, 38.)

Yksityisyyden suoja kuuluu luonnollisille henkilöille ja sillä suojataan vain elossa olevia henkilöitä. Suojan laajuus taas on riippuvainen henkilön asemasta. Oikeudellisesta näkökulmasta erotellaan vallankäyttäjät, julkisuuden henkilöt ja tavalliset ihmiset. Vallankäyttäjillä suoja on suppein, laajin taas tavallisilla kansalaisilla. Yksityiselämän suojan piiriin eivät kuulu menettely julkisessa virassa tai tehtävässä taikka työtehtävät, jotka suoritetaan niiden luonteen vuoksi julkisuudessa. (HE 19/2013 vp, 38.) Julkisuuden henkilöillä yksityisyyden suoja on alentunut, sillä he ovat tavallista enemmän tekemisissä julkisuuden kanssa ja todennäköisesti hyödyntävät sitä itse. Ongelmatilanteita tulkitessa otetaan huomioon, kuinka paljon henkilö on kertonut oma-aloitteisesti; henkilön yksityiselämästä voi siten kertoa ilman lupaa samantyyppisiä, arkaluontoisiakin asioita. Poliitikkojen ja vallankäyttäjien lisäksi julkisuuden henkilöllä voidaan tarkoittaa henkilöä, joka on tunnettu kulttuurielämässä osallistumisesta, urheilijana tai jonkin ”erityisen teon tai tapahtuman vuoksi”. (HE 19/2013 vp, 38.)

Perusoikeudet velvoittavat ennen kaikkea julkista valtaa ja valtiota (Ojanen 2015, 35). Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on ”turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen”. Sen lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen on katsottu velvoittavan valtiota kunnioittamaan perusoikeuksia, mutta myös turvaamaan niiden toteutumista. Turvatakseen perusoikeuksien toteutumista, valtion on pidättäydyttävä itse loukkaamasta kansalaistensa yksityisyyttä sekä aktiivisesti suojeltava yksilöitä toisten yksilöiden loukkauksia vastaan. Perinteisesti suojelukeinona on käytetty rikoslainsäädäntöä. (HE 309/1993 vp, 53; Hallberg ym. 2011, 410.) Rikoslain 24 luvussa määritellään rangaistukset yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta. Yksityisyyttä turvaavia kriminalisointeja ovat esimerkiksi kotirauhan rikkominen (1 §), salakuuntelu- ja katselu (5–6 §), yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen (8 §) ja kunnianloukkaus (9 §).

Omat haasteensa yksityisyyden suojan toteutumiselle tuo internetin ja sosiaalisen median käytön yleistymisen. Sosiaalista mediaa käyttäessään ihminen

suostuu – tietoisesti tai tietämättään – siihen, että muut voivat tarkkailla heitä ja saada heistä tietoonsa yksityisyyden piiriin kuuluvia asioita. Samalla mahdollisuus nopeaan reagointiin voi johtaa harkitsemattomiin ja ylimitoitettuihin tekoihin, jotka ylittävät sananvapauden rajat ja siten loukkaavat toisten yksityisyyden suojaa. (Pesonen 2013, 30, 45–46.)

3.2 Oikeus tarkkailla ja hankkia tietoa

Vainoamisen määrittelystä ja tunnistamisesta tekee vaikeaa yksittäisten tekemuotojen tavanomaisuus. Vainoaja käyttää hyväkseen itsestään selvinä pidettyjä tai perustuslaissa turvattuja oikeuksia; ilmaisunvapautta (12 §), liikkumisvapautta (9 §) ja kokoontumisvapautta (13 §). Tämä mahdollistaa tyypilliset tekemuodot kuten seuraamisen, yhteydenotot ja tarkkailun. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 753.)

Perustuslain 12 §:n mukaan jokaisella on sananvapaus, johon sisältyy oikeus ”ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä”. Sananvapaus on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksella, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevalla yleissopimuksella ja Euroopan unionin oikeudessa (Hallberg ym. 2011, 460).

Oikeutena sananvapaus suojaa viestintää sen kaikissa vaiheissa, ja se sisältää mm. ilmaisu- ja mielipiteenvapauden. Osa sanan- ja ilmaisunvapautta on enakkokontrollin puute. Sananvapautta ei ole sidottu tiettyyn tapaan viestiä, ja sen piiriin kuuluvat kaikki nykyiset ja tulevat viestintätekniset menetelmät. Nykyisellään tämä tarkoittaa siis lähinnä tekstiä, ääntä ja erilaisia kuvallisen ilmaisun muotoja. Sananvapaus ei ole myöskään riippuvainen tekstin tai muiden viestien sisällöstä, eikä siitä, missä tarkoituksessa tieto julkaistaan. (HE 309/1993 vp, 56; Hallberg ym. 2011, 460–462; Pesonen 2011, 134.)

Sananvapauteen perustuu esimerkiksi se, että yleisellä tai julkisella paikalla olevaa henkilöä saa tarkkailla ja kuvata. Lain tarkoittamia yleisiä tai julkisia paikkoja ovat paikat, joihin yleisöllä on vapaa pääsy ja joissa ihminen voi olettaa

tulevansa tarkkailluksi. Esimerkiksi kadut, torit, puistot ja metsät lasketaan yleisiksi paikoiksi. Julkisrauhan piiriin kuuluvat ja yleisölle avoimet tilat, kuten ravintolat, yleiset kokoukset, urheiluhallit, kauppakeskukset ja marketit, sallivat yleensä kuvauksen ilman erillistä lupaa. Kuvaaminen yleisellä paikalla ei saa kuitenkaan olla ristiriidassa kuvattavan perusoikeuksien kanssa, eli se ei saa olla halventavaa tai yksityisyyttä loukkaavaa. (Pesonen 2011, 65–69.)

Sananvapauteen liittyy aina velvollisuuksia ja vastuuta, joiden olemassaolo voi korostua henkilön aseman tai vallitsevien olosuhteiden vuoksi. Sananvapaus ei myöskään ole ehdoton oikeus, eli sen rajaaminen tietyissä tilanteissa on mahdollista. Rajaaminen on mahdollista, jos se nähdään tarpeelliseksi esimerkiksi toisen yksilön kunnian ja yksityiselämän suojelemiseksi. Tällainen rajoittaminen on vahvasti esillä vainoamistapauksissa. Ilmaisunvapautta voidaan rajoittaa viestin tai tiedon lainvastaisen sisällön nimissä, ja tällöin rajoituksissa nojautaan rikoslakiin. (Hallberg ym. 2011, 465–474, 483.) Tämän opinnäytetyön kannalta olennaisimmat sananvapautta rajoittavat kriminalisoinnit ovat rikoslakiin kirjatut yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen (24:8 §), törkeä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen (24:8 a §), kunnianloukkaus (24:9 §) ja törkeä kunnianloukkaus (24:10 §).

Perustuslain 9 §:ssä säädetään, että jokaisella Suomen kansalaisella ja muutoin maassa laillisesti oleskelevalla on oikeus liikkua maassa vapaasti ja valita asuinpaikkansa. Saman säädöksen mukaan jokaisella on myös oikeus lähteä maasta, eikä Suomen kansalaista saa estää saapumasta maahan. Liikkumisenvapaus sisältää myös oikeuden käyttää julkisia tai yksityisiä kulkuneuvoja tiettyjen lainsäädäntöön sisältyviä rajoituksia noudattaen (mm. yleiset liikennesäännöt ja niiden noudattaminen). Näin perustuslain 9 §:n voidaan katsoa kattavan liikkumisenvapauden osa-alueet hyvin laajasti. (Hallberg ym. 2011, 318, 325.)

Kokoontumisvapaudesta säädetään perustuslain 13 §:ssä. Sen mukaan jokaisella on oikeus järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin ilman ennakkoon hankittavaa lupaa. Sananvapauden ohella kokoontumisvapaus kuuluu yksilön poliittisiin perusoikeuksiin ja on osa demokratian toteutumisen

edellytyksiä, mutta sillä on silti merkitystä yksityistenkin välisissä suhteissa. (Ojanen 2014, 18–19.)

Perusoikeuksista puhuttaessa on muistettava, etteivät ne ole ehdottomia ja niihin sisältyy monesti sääntelyvaraus. Ainoat ehdottomat perusoikeudet, joihin valtio ei voi kajota, ovat kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto sekä taannehtivan rikoslain kielto. Kuten aiemmin jo todettiin, muita perusoikeuksia voidaan rajata. Niihin voidaan myös tehdä tilapäisiä poikkeuksia tai niistä voidaan poiketa kokonaan poikkeuslailla. (Ojanen 2015, 40–42.) Rajoittaminen on mahdollista vain, jos rajoitukset katsotaan välttämättömiksi. Tällaisia välttämättömiä perusteita ovat mm. kansallinen, yleinen tai valtion turvallisuus, yleinen järjestys ja muiden oikeuksien ja vapauksien suojeleminen. Oikeuksia voi rajata myös terveydenhoidon tai moraalien suojelemiseksi. Esimerkiksi sananvapautta voidaan rajata vedoten toisen yksilön maineen kunnioittamiseen. (Kansainvälinen yleissopimus 8/1976, artiklat 12–21.) Rajoitusten on kuitenkin oltava täsmällisiä ja tarkkarajaisia ja hyväksyttäviä. Lisäksi niiden on toimittava oikeassa suhteessa yksilön oikeusturvaan ja ihmisoikeuksiin nähden. (Hallberg ym. 2011, 476.) Esimerkiksi sananvapautta ei saa kunnianloukkaustapauksissakaan rajata mielivaltaisesti, vaan tekijän sananvapauden ydinsisällön täytyy säilyä koskemattomana. Yksittäistä osaa perusoikeudesta ei voida eliminoida. (Frände ym. 2014, 395.)

Vapaus valita liikkumisestaan ja asuinpaikastaan, on yksi olennaisimmista itsemääräämisoikeuden osatekijöistä ja kansainvälisesti tunnustettu ihmisoikeus, joten siihen puuttumisen kynnys on korkea. Liikkumisenvapautta voidaan kuitenkin rajoittaa esimerkiksi vetoamalla poliisilakiin (872/2011). Poliisilain 2 luvun 5 §:n mukaan henkilö voidaan poistaa paikalta, mikäli se on tarpeen esimerkiksi kotirauhan suojaamiseksi. Tällöin kyse on perusoikeuksien kannalta hyväksyttävästä perusteesta, jossa rajoitetaan yksilön liikkumisenvapautta yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidon nimissä (Hallberg ym. 2011, 329).

4 Vainoamisen suhde muihin rikoksiin

Ennen vainoamisen kriminalisointia, häiritsevää, vainoavaa käyttäytymistä pysyttiin arvioimaan useiden eri rikosnimikkeiden kautta. Vainoamiseen liittyviä kriminalisointeja ovat kotirauhan rikkominen, salakuuntelu, salakatselu, kunnianloukkaus, laitton uhkaus, pakottaminen, lähestymiskiellon rikkominen sekä vahingonteko. Myös yhtä aikaa vainoamisen kanssa voimaan tullut laki viestintärauhan rikkomisesta on huomioimisen arvoinen. Äärimmäisissä tilanteissa kyseessä voivat olla henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, kuten pahoinpitely tai tappo. (Oikeusministeriö 2012, 36–38; HE 19/2013 vp, 3.)

4.1 Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset

Vainoamisen kannalta huomionarvoisia henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikosnimikkeitä ovat rikoslain 21 luvussa määritellyt tappo (1 §), murha (2 §), surma (3 §) ja pahoinpitely (5 §) sekä törkeä pahoinpitely (6 §). Rikoslaki tuntee myös muita henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia kuten lapsensurman ja heitteillepanon, mutta niiden olennaisuus tämän opinnäytetyön kannalta on vähäinen.

Tappoon syyllistyy, jos tahallaan surmaa toisen (RL 21:1 §). Tapon katsotaan olevan tahallisen tappamisen perusrikos (HE 94/1993 vp, 92). Rikoslain 21 luvun 2 §:ssä säädetään, että jos tappo tehdään vakaasti harkiten, erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, on kyseessä murha. Murhasta kyse on myös, jos tekijä aiheuttaa vakavaa yleistä vaaraa tai tappaa virkamiehen, joka on virkansa mukaisissa järjestyksenpitotehtävissä. Murha on tapon törkeä tekemuoto. Keskeisin ankaroittamisperuste on vakaa harkinta, sillä vakaasti harkittu teko on pitkän ajatusprosessin tulos, ja se sisältää suunnitelmallisuutta ja tarkkuutta ((HE 94/1993 vp, 92–93; Matikkala 2000, 31). Vastaavasti rikoslain 3 §:n surma on tappo, joka on tehty lieventävien asianhaarojen ja poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa.

Rikoslain 21 luvun 5 §:n mukaan pahoinpitelystä tuomitaan se, joka ”tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan”. Pahoinpitely voidaan jakaa lievään tai törkeään tekomuotoon (RL 21:6–7 §). Törkeäksi pahoinpitely katsotaan, jos uhrille aiheutuu teon seurauksena vakavia seurauksia (mm. vakava vamma tai hengenvaara) tai jos teko tehdään ampuma- tai teräaseella. Erityisen raaka tai julma tekotapa tai kokonaisuutena törkeäksi katsottu teko on peruste korottaa pahoinpitely törkeäksi pahoinpitelyksi. (RL 21:6 §.)

Ominaista henkeen ja terveyteen kohdistuville rikoksille on, että niiden yritys on rangaistavaa (RL 21:1–6 §). Tapossa, murhassa ja surmassa raja yrityksen ja täytetyn teon välillä kulkee lääketieteessä käytetyn kuoleman määritelmän mukaan (HE 94/1993 vp, 92). Rikoslain 21 luvun 6 a § kriminalisoi tapon, murhan, surman ja törkeän pahoinpitelyn valmistelun. Valmisteluksi voidaan laskea mm. ampuma- tai teräaseen hallussapito, yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen tai palkkamurhan järjestäminen.

Vainoamisen ja väkivallan välillä on selkeä yhteys. Tämä koskee etenkin parisuhdeväkivaltaa. Vainotuista 80 % kertoi joutuneensa pahoinpidellyksi suhteen aikana (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 756). Vainoaminen myös kohottaa riskiä henkirikoksen tai sen yrityksen kohteeksi joutumisesta. Stalking and Intimate Partner Femicide –tutkimuksen mukaan riski voi olla alimmillaankin kaksinkertainen normaalitilanteeseen verrattuna ja ylimmillään jopa yhdeksänkertainen, riippuen vainoamisen tekemuodoista ja kestosta. Tutkimukseen osallistuneista naisista kolme neljästä ilmoitti tulleen vainotuksi ennen murhayritystä. Kaksi kolmesta ilmoitti joutuneensa jo aiemmin väkivallan kohteeksi. (McFarlane, Campbell, Wilt, Sachs, Ulrich & Xu ym. 1999, 311–312.) Tämän opinnäytetyön kannalta on tärkeää tarkastella Suomen henkirikostilastoja ja sen kansallisia piirteitä.

Runsas henkirikollisuus erottaa suomalaisen väkivallan muista pohjoismaista ja Länsi-Euroopan maista. Myös naisten tekemiä henkirikoksia tapahtuu Suomessa paljon, jopa kaksinkertaisesti Ruotsiin verrattuna. Muun, lievemmän väkival-

lan määrä on teollistuneisiin länsimaihin verrattuna samalla tasolla. (Rikksentorjuntaneuvosto 2005, 1–4 .)

Vaikka vainoaminen on itsessään sukupuolineutraali laki, vainoamisen kriminalisoinnin taustat ovat naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisyssä (Oikeusministeriö 2012, 18). Naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa merkittävä ongelma, ja naisiin kohdistuvasta vakavasta väkivallasta suuri osa on puolison tai muun lähipiiriin kuuluvan henkilön tekemää (HE 155/2014, 14; Rikksentorjuntaneuvosto 2005, 3). Väkivallan uhka kasvaa erityisesti suhteen päättymisvaiheessa (Lahti & Herlin 2000, 100).

Lähisuhdeväkivaltaa esiintyy kaikissa sosiaaliluokissa, eikä tekijöitä voi välttämättä tunnistaa elämäntapojensa tai alkoholinkäyttönsä perusteella (Kjällman 2011, 52). Tilastollisesti toiminta kuitenkin painottuu perheisiin, joissa osapuolten sosiaalinen tausta on keskenään melko samanlainen, ja ainakin toinen puolisoista on työelämästä syrjäytynyt sekä alkoholin ongelmakäyttäjä. (Rikksentorjuntaneuvosto 2005, 6.) Alkoholi on merkittävä osatekijä väkivaltarikoksissa, ja tekijä on 70 %:ssa tapauksista tekohetkellä alkoholin vaikutuksen alaisena. Harkintakykyä alentava humalataila sekä lisää väkivaltaista käyttäytymistä että altistaa väkivallalle. Alkoholin viikoittainen tai tiheämpi käyttö kohottaa väkivallan uhriksi joutumisen riskiä yli kolminkertaiseksi. Monissa tapauksissa molemmat osapuolet – tekijä ja uhri – ovat vahvan, noin 1.5–3.0 promillen humalassa tekohetkellä. (Matikkala 2000, 3; Rikksentorjuntaneuvosto 2005, 6.)

Perheen sisäiset väkivaltatapaukset eivät tule läheskään aina poliisin tietoon, ja uhrin kynnys hakea apua on korkea (Niemi-Kiesiläinen 2004, 30; Kjällman 2011, 52). Vuonna 2005 tehdyn tutkimuksen mukaan 43,5 % suomalaisista 18–75-vuotiaista naisista oli joutunut ”jonkinlaisen miehen tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai väkivallalla uhkailun kohteeksi 15 vuotta täytettyään”. (HE155/2014 vp, 16).

Henki- ja pahoinpitelyrikoksissa tyypillinen tekijä on vähän koulutettu 20–30-vuotias mies; kaikkiaan henkirikoksissa tekijä on 84 %:ssa tapauksista mies (Matikkala 2000, 3; Lehti 2015, 14). Suomessa henkirikoksen uhreista 30 % on

naisia, heistä noin 15 % ns. parisuhdetappojen uhreja. (Rikoksentorjuntaneuvosto 2005, 4, 43). Joka vuosi Suomessa kuolee noin 21 naista perhe- tai lähisuhdeväkivallan uhrina (HE 155/2014 vp, 16). Kaikkiaan aikuisista naisuhreista 65 % oli joutunut puolison, seurustelukumppanin tai entisen kumppanin surmaamaksi. 9 % tapauksista surmaaja oli muu lähiomainen ja 20 % tapauksista tuttava. Vain 5 % uhriksi joutuneista naisista surmasi tuntematon. (Lehti 2015, 23.) Naisiin kohdistuvissa henkirikoksissa yleisiä päämotiiveja ovat mustasukkaisuus (11 %) ja parisuhteen ongelmat (8 %) (Lehti 2015, 21). Tapauksissa, joissa mies tappaa vaimonsa, taustalla on yleensä pahoinpitelyitä ja pitkään kestänyttä väkivaltaa. Entisen puolisonsa mies tappaa todennäköisemmin pitkäkestoisen vainoamisen ja häirinnän päätteeksi. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 36.)

4.2 Laiton uhkaus ja pakottaminen

Laittomasta uhkauksesta säädetään rikoslain 25 luvun 7 §:ssä. Sen mukaan laittomaan uhkaukseen syyllistyy henkilö, joka ”nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella”, jolloin uhatulla on perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa tai omaisuutensa olevan vaarassa. Sana- muodoltaan laitton uhkauksen kriminalisointia voidaan pitää vanhahtavana, vaikka se ei yleensä aiheutakaan soveltamisongelmia. Pykälä onkin saanut käytössä melko vakiintuneen sisällön. (HE 19/2013 vp, 22.)

Laittomasta uhkauksesta rangaistaan sakolla tai enimmillään kahdella vuodella vankeutta. Rikoslain mukaan laiton uhkaus on väistynvä kriminalisointi, josta tuomitaan vain, jollei laissa säädetä ankarampaa rangaistusta niistä rikoksista, joihin tekijä on syyllistynyt. (25:7 §.)

Laiton uhkaus, yhdessä lähestymiskiellon rikkomisen kanssa täyttää jo osaltaan Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta asettaman kriminalisointivelvoitteen. Laissa kuvattu ”muulla tavoin uhkaa toista rikoksella” ulottaa rangaistavuuden itsessään jo melko laajalle. (HE 19/2013 vp, 22.) Laki ei kuitenkaan ole aukoton;

laittoman uhkauksen tunnusmerkistö tulee sovellettavaksi vain siinä tapauksessa, jos uhriin kohdistuu konkreettinen rikoksen uhka (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 757). Myöskään millä tahansa rikoksella uhkaaminen ei täytä tunnusmerkistöä. Yleisesti katsotaan, etteivät muut kuin henkeen ja terveyteen tai omaisuuteen kohdistuvat uhkaukset ole niin pelottavia, että niistä pitäisi rangaista. Uhkaaminen esimerkiksi epämiellyttävällä teolla, joka ei kuitenkaan ole rikos, ei ole rangaistavaa. (Frände ym. 2014, 451.)

Laiton uhkaus on rikoksena melko yleinen, ja niiden määrä on kasvanut voimakkaasti 2000-luvun aikana. Määrän lisääntymistä selittää osaltaan mahdollisuuksien lisääntyminen sähköpostin, tekstiviestien ja internetin yleistymisen myötä. Myös ilmoitusherkyyden muutoksia pidetään yhtenä mahdollisena syynä. (HE 19/2013 vp, 12.)

Tapauksessa Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden ratkaisu 26.5.2015 R 15/169 vastaaja A:ta syytettiin sekä laittomasta uhkauksesta että vainoamisesta. A oli uhannut puhelimesta mm. puukottaa entistä avovaimoaan B:tä sukupuolielimiin ja repiä tämän rinnat irti sekä syöttää ne B:n uudelle miesystävälle. A oli myöhemmin uhannut repiä B:n pään irti ja toisessa puhelussa ilmaissut, että hän oli matkalla tappamaan B:n. A:ta syytettiin sekä laittomasta uhkauksesta että vainoamisesta.

Rikoslain mukaan pakottamiseen syyllistyy se, joka väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai jättämään tekemättä jotakin. Pakottamisesta voidaan tuomita joko sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen, ellei teosta säädetä muualla laissa ankarampaa rangaistusta. (25:8 §.) Teon on oltava oikeudeton. (HE 94/1993 vp, 111.) Pakottaminen voi olla totaalista, jolloin kohteella ei ole edes periaatteellista mahdollisuutta menetellä oman tahtonsa mukaan. Tällaisesta tilanteesta on kyse esimerkiksi silloin, kun uhri on sidottu kiinni johonkin. Pakottamisesta on myös kyse tilanteessa, jossa uhrilla on mahdollisuus toimia oman tahtonsa mukaan, mutta vastustaminen olisi niin haitallista, että hän toimii pakottajan vaatimalla tavalla. (Frände ym. 2014, 447.)

Ratkaisussa KKO 2015:71 vastaaja A oli soittanut B:lle useita puheluita, joissa hän oli uhannut B:tä mm. pahoinpitelyllä ja tappamisella. A:n tavoite oli saada B luovuttamaan 1500 euroa, johon A:lla ei kuitenkaan ollut laillista oikeutta. Lisäksi A oli heittänyt kiven B:n avopuolison asunnon ikkunan läpi aikana, jolloin B oli oleskellut asunnossa. B oli lopulta maksanut A:lle 1500 euroa, koska pelkäsi oman ja tyttöystävänsä henkilökohtaisen turvallisuuden olevan vaarassa.

A:ta syytettiin tapauksessa pakottamisesta ja vahingonteosta. Korkeimman oikeuden kuvauksesta käy ilmi, kuinka A:n vastustaminen olisi ollut B:lle haitallista mahdollisesti koituvien seurausten vuoksi. On huomionarvoista, ettei pakottamiseen liittyvän uhkauksen tarvitse sisältää realisoitavaa uhkaa, eikä toteutetun väkivallan tarvitse olla rangaistavissa väkivaltarikoksena. Kuten ratkaisusta käy ilmi, uhkaamisen ei myöskään tarvitse tapahtua suoraan kasvotusten tai edes suullisesti. Uhkaaminen voidaan toteuttaa millä tahansa tavalla, kuten esimerkiksi kirjallisesti tekstiviestein tai kirjeellä. (HE 94/1993 vp., 111; Frände ym. 2014, 448.)

4.3 Kotirauhan rikkominen ja viestintärauhan rikkominen

Suomen rikoslaki kieltää oikeudettoman tunkeutumisen kotirauhan suojaamaan paikkaan ja kotirauhan rikkomisen metelöimällä, heittelemällä esineitä tai muulla vastaavalla tavalla. Laissa kielletään myös kotirauhan suojaamaan paikkaan kätkeytyminen tai jääminen. (24:1 §.) Törkeäksi kotirauhan rikkominen voi muuttua kahdella perusteella. Törkeys voi perustua tekijän varustautumiseen tietyllä välineellä tai rikokseen liittyvään tarkoitukseen tai olosuhteisiin, joissa uhrilla on perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vaarassa. (HE 184/1999 vp, 21.)

Laissa mainitulla tunkeutumisella tarkoitetaan fyysisen esteen ohittamista tai murtamista, kuten ulko-oven lyömistä rikki kirveellä tai muulla esineellä. Ovi voidaan myös avata väärillä avaimilla tai tiirikoida. Tunkeutumisesta voidaan puhua sellaisissakin tilanteissa, joissa ovi on ollut kokonaan auki tai se ei ole ollut lukittuna. (Frände ym. 2014, 341.) Tunkeutumisesta on myös alueelle pääsyn

estävien kilpien jättäminen huomioimatta sekä aidan, muurin tai portin yli hypääminen, kiipeäminen tai niiden alittaminen ryömimällä (HE 184/1999 vp, 19–20).

Kotirauha suojaa paikan haltijaa eli yleensä omistajaa tai vuokralaista. Jos samassa huoneistossa asuu useampi henkilö, jokaisella on oma kotirauha, ja oikeus päästää vieraita asuntoon. Ristiriitatilanteissa alaikäisen määräysvalta on pienempi kuin huoltajan. Lisäksi kotirauhan suojaa saa henkilö, jolla on lupa lainata esimerkiksi naapurinsa asuntoautoa vastikkeetta. Laiton haltuunotto, kuten talonvaltaus tai moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, ei luo kotirauhan suojaa omistajaa tai laillista haltijaa vastaan. Tällaisissa tilanteissa suoja syntyy vain kolmatta osapuolta vastaan. (Frände ym. 2014, 340–341.)

Kotirauhan rikkomisesta tulee rangaistavaa vasta kun teko on oikeudeton. Kotirauhan rikkominen ei siis ole kyseessä, jos teko on ollut tahaton. Esimerkiksi kotirauhan piiriin jäämisestä ei voida syyttää vierasta, joka on väsymyksen vuoksi lepäämässä muusta seurueesta syrjässä, eikä siten tajua poistua muiden mukana omistajan käskiessä. Myöskään ilkivaltaista tai muuten perustetonta kehotusta ei tarvitse noudattaa. Tämä tosin edellyttää sitä, että paikalla on useita laillisia haltijoita, ja joku heistä sallii vierailun jatkumisen. (HE 186/1999 vp, 19–20.) On tapauskohtaista, mitä on pidettävä hyväksyttävänä syynä poistumiskäskylle (Frände ym. 2014, 341).

Viestintärauhan rikkomiseen syyllistyy rikoslain 24 luvun 1 a §:n mukaan se, joka toistuvasti lähettää viestejä tai soittaa toiselle siten, että teko on omiaan aiheuttamaan huomattavaa häiriötä tai haittaa. Syntyneen haitan ei tarvitse olla konkreettista, vaan kyseessä on abstraktin vaaran tunnusmerkki. Viestintärauhan rikkomisen takana on yleensä tarkoitus häiritä toista tietoisesti ja rikostunnusmerkistön täytyminen edellyttää tahallisuutta. (HE 19/2013 vp, 37.) Kriminälisöinnin tarkoituksena on suojata henkilöitä ei-toivotuilta ja asiattomilta yhteydenotoilta, ja sen päämääränä on korostaa yksityiselämän suojaa. (HE 19/2013 vp, 36.)

Lähetetty viesti voi olla sanallinen, se voi sisältää kuvan tai ääntä, tai olla jopa tyhjä. Puhelinsoitto voi sisältää keskustelua, mutta se voidaan laskea häiritseväksi myös, vaikka tekijä pysyttelisi vaiti tai vain aiheuttaisi puhelimen soimisen odottamatta siihen vastaamista. Nykyinen teknologian kehitys mahdollistaa entistä laajemmat ja monimuotoisemmat yhteydenottokeinot. Sen vuoksi viestintärauhan kriminalisointi on ns. välineneutraali, eikä laissa tehdä eroa matkapuhelimen tai muiden välineiden välillä. (HE 19/2013 vp, 36–37.) Ennen viestintärauhan rikkomisen kriminalisointia toisen häiritsemisen soitoilla tai viesteillä ei ollut rangaistavaa, ellei kohde ollut kotirauhan suojaamassa paikassa (HE 19/2013 vp, 9).

Ratkaisusta KKO 2008:86 käy ilmi, miten olennaista lainsäädännön on pysytellä teknologisen kehityksen ja siten alati muuttuvien tekotapojen mukana. Tapauksessa vastaaja A:lle vaadittiin rangaistusta kotirauhan rikkomisesta. A oli soittanut lukuisia kertoja ja lähettänyt lukuisia asiattomia tekstiviestejä B:lle. Soittaminen ja viestien lähettäminen oli ollut lähes päivittäistä, ja A oli soittanut ja lähettänyt viestejä pääasiassa illalla, yöllä tai viikonloppuisin. Toimintaa oli jatkunut noin kahden kuukauden ajan. A tuomittiin kotirauhan rikkomisesta puheluiden osalta, mutta korkein oikeus katsoi ratkaisussaan, etteivät tekstiviestit kuulu lain esitöissä tarkoitettuun kotirauhan suojan piiriin. Korkeimman oikeuden mukaan tekstiviestin merkkiäni ei ole soittoaänen tapaan toistuva eikä siten aiheuta sellaista häiriötä, jonka voitaisiin katsoa rikkovan kotirauhaa. Viestin häiritsevyyden korkein oikeus katsoi perustuvan ennemminkin niiden sisältöön kuin äänimerkkiin.

Nykyllä lainsäädännön mukaan A voisi saada rangaistuksen joko vainoamisesta tai viestintärauhan rikkomisesta. Myös yhteinen rangaistus on konkurrenssikysymysten näkökulmasta mahdollinen, sillä vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen suojaavat eri oikeushyviä (HE 19/2013 vp, 37; Silvennoinen & Tolvanen 2014, 761). Oletettua vainoamistuomiota tukee teon toistuvuus ja pitkäkestoisuus (HE 19/2013 vp, 31). Kyseessä ovat lähes päivittäiset yhteydenotot, jotka ovat todennäköisesti olleet omiaan aiheuttamaan viestien vastaanottajassa rikoslain 25 luvun 7 a §:n mukaista pelkoa tai ahdistusta.

Viestintärauhan rikkominen ja yhteydenotot häirintätarkoituksissa ovat tyypillisiä etenkin kariutuneiden avio- tai avoliittojen jälkeen (HE 19/2013 vp, 36). Tämänkaltaisen motiivi on hyvin tyypillinen myös vainoamistapauksille. Asia tulee ilmi myös Etelä-Savon käräjäoikeuden ratkaisusta R 15/657, jossa vastaajaa tuomittiin viiden kuukauden ehdolliseen vankeuteen syyllistyttyään mm. kotirauhan rikkomiseen, viestintärauhan rikkomiseen ja vainoamiseen.

Etelä-Savon käräjäoikeus 15.5.2015 R 15/657

Vastaaja A oli lähettänyt häirintätarkoituksessa toistuvasti tekstiviestejä ja soittanut entiselle puolisolleen B:lle. A oli soittanut B:lle vuoden aikana yli 200 kertaa ja lähettänyt tälle lukuisia tekstiviestejä.

A oli rikkonut B:n ja tämän tyttären C:n kotirauhaa koputtelemalla näiden asunnon oviin ja ikkunoihin. Toiminta oli ollut päivittäistä. A oli myös tarkkaillut B:tä ikkunoista ja tunkeutunut B:n ja C:n asuntoon. Tunkeutuessaan asuntoon A syyllistyi samalla lievään pahoinpitelyyn.

B:n mukaan poliisit olivat noutaneet vuoden sisällä A:n 14 kertaa hänen luotaan. B oli joutunut soittamaan A:n vuoksi 100 kertaa hätäkeskukseen.

Yllämainittujen tekojen lisäksi A syyllistyi lähestymiskiellon rikkomiseen, lievään vahingontekoon, vainoamiseen ja laittomaan uhkukseen. Lähestymiskielloa A oli rikkonut kymmenen kertaa, eivätkä aiemmat tuomiot olleet vaikuttaneet tämän käytökseen mitenkään. B oli joutunut kääntymään psykiatrisen poliklinikan puoleen A:n tekojen aiheuttaman pelon ja ahdistuksen vuoksi.

Tapauksessa R 15/657 käy myös hyvin ilmi, kuinka vainoaminen voi limittyä muiden kriminalisoitujen tekojen kanssa. Ratkaisussa on nähtävillä, kuinka teot voivat tulla rangaistaviksi oman nimikkeensä alla, mutta myös yhden, kaikki tekokuodot kattavan vainoamisnimikkeen alaisina.

4.4 Salakatselu ja salakuuntelu

Tekniikan kehitys on lisännyt mahdollisuuksia kansalaisten yksityisyyden loukkaamiseen. Samalla yksilön tarve yksityisyyteen on kasvanut. Tätä yhteiskunnallista muutosta vastaamaan säädettiin pykälät salakuuntelusta ja salakatselusta vuoden 1995 rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä. (Frände ym. 2014, 367; HE 184/1999 vp, 8)

Salakuunteluun syyllistyy henkilö, joka oikeudettomasti teknistä apuvälinettä käyttäen kuuntelee tai tallentaa keskustelua, puhetta tai yksityiselämästä aiheutuvaa ääntä, jota ei ole tarkoitettu kuuntelijan tietoon tai joka tapahtuu kotirauhan suojaamassa paikassa (RL 24:5.1). Teko on rangaistava, vaikka tekijä äänittäisi vain sen, mitä pystyy kuulemaan omillakin korvilla (HE 184/1999 vp, 26). Myös kotirauhan piirin ulkopuolella tapahtuneen keskustelun kuunteleminen tai nauhoittaminen voi olla laitonta. Tällöin edellytyksenä on, että puhetta ei ole tarkoitettu kenenkään ulkopuolisen tietoon. Lisäksi salakuuntelu tapahtuu olosuhteissa, joissa puhujan ei ole syytä olettaa tulevansa ulkopuolisen kuulemaksi. Keskustelua, johon itse osallistuu, saa nauhoittaa vapaasti. (HE 184/1999 vp, 26–27.)

Salakuuntelun apuväline voi olla esimerkiksi mikrofoni, radiolähetin, äänikiikari tai muu näihin rinnastettava tekninen väline. Laitteelta edellytetään, että se pidentää normaalia kuuloetäisyyttä. Tallentamisen määritelmä on, että nauhoitettuja ääniä voidaan toistaa myöhemmin. Seinää vasten asetettua juomalasia tai huonokuuloiselle tarkoitettua ja tavanomaisesti käytettyä kuulolaitetta ei lasketa salakuunteluvälineiksi, eikä niiden käyttö aiheuta rikosoikeudellista vastuuta. Rangaistavaa tallentamista ei ole muistiinpanojen tekeminen kuullusta puheesta. (Frände ym. 2014, 368.)

Turun hovioikeus 6.10.2015 R 15/1736

Vastaaja A oli kätkenyt salaa sanelulaitteen lastenvaunuihin. Sen avulla hän oli tallentanut noin 38 tuntia hänelle kuulumattomia keskusteluja ja muita ääniä B:n asunnosta ja muista paikoissa, joissa B oli käynyt vaunujen kanssa. Osa paikoista oli kotirauhan suojaamia. A oli tallentanut myös keskusteluja, jotka

käytiin kotirauhan ulkopuolisessa paikassa, mutta joissa B:llä ei ollut syytä olettaa ulkopuolisen kuulevan käytyjä keskusteluja. Tallennetuksi oli tullut mm. B:n käymiä puhelinkeskusteluja, vierailuja ystävien luona ja kotona käytyjä keskusteluja vieraiden kanssa.

A:ta syytettiin salakuuntelun lisäksi kunnianloukkauksesta, sillä hän oli kutsunut B:tä pedofiiliksi ja homoksi sekä julkaissut B:tä herjaavan tekstin yhteisöpalvelu Facebookissa.

Turun hovioikeuden ratkaisussa R 15/1736 on kyse salakuuntelutapauksesta, joka täyttää kriminalisoinnin sekä tekovälineen että oikeudettoman toiminnan osalta. A:n voidaan katsoa rikkoneen B:n yksityisyyden suojaa toiminnallaan.

Vaikka toiminta oli ollut verrattain pitkäkestoista, A:ta ei kuitenkaan syytetty vainoamisesta. A:n nauhoittamisessa on ollut käytännössä vielä kyse yksittäisestä teosta, joka ei yksinään täytä vainoamisen tunnusmerkkejä. Vainoaminen kestää keskimäärin jopa kaksi vuotta (Spitzberg & Cupach 2007, 2), eikä A:n toiminnan siten voida katsoa olleen pitkäkestoista tai toistuvaa. Vainoamiselle tyyppillistä motiivia, kuten pyrkimystä parisuhteeseen tai huomion saamista vainon kohteelta, ei tapauksesta ilmene.

Rikoslain 24 luvun 6 §:n mukaan salakatselussa tekijä katselee tai kuvaa teknisellä laitteella henkilöä, joka on kotirauhan suojaamassa tai muuten intiimissä paikassa, kuten suihkussa tai pukeutumistilassa. Lainsuojaa saavat myös vaatemyymälöiden sovituskopit ja ravintoloiden käymälät. Kyseisissä paikoissa tai tiloissa oleskeleva voi olettaa säästyvänsä tarkkailulta tai ainakin kuvaamiselta. Mm. suihkut ja käymälät ovat tiloja, joissa ihmisten on vaikea suojautua avoimeltakaan tarkkailulta, puhumattakaan salatusta toiminnasta. (HE 184/1999 vp, 28.)

Helsingin hovioikeus 31.1.2014 R 12/3198

Vastaaja A oli kotonaan ottanut valokuvia ja kuvannut videota päihtyneestä ja sen vuoksi tiedottomassa tilassa olleesta aviopuolisostaan B:stä. Tiedottoman tilan takia kuvaamiselle ei ole voinut olla B:n suostumusta. A oli vedonnut oikeudessa hiljaiseen suostumukseen, sillä kodissa oli aiemminkin kuvattu paljon.

A oli myöhemmin esittänyt kuvaamansa aineiston todisteena oikeudenkäynnistä, joka koski lasten huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta. A:n pyrkimys oli muodostaa käräjäoikeudelle B:stä kielteinen käsitys. Videolla kuuluvat myös A:n halventavat kommentit B:stä. A:lle vaadittiin teoista rangaistusta salakuvaamisesta ja kunnianloukkauksesta.

Helsingin hovioikeuden tapauksessa R 12/3189 B:tä oli kuvattu kotirauhan suojaamassa paikassa, jossa ihminen voi olettaa säästyvänsä tarkkailulta. Hovioikeus korostaa ratkaisussaan sitä, että kuvat ja videotallenne ovat poikenneet tavanomaisista kuvausolosuhteista ja mahdolliseen suostumukseen on vaikuttanut B:n päihtymystila.

Tapauksessa ei ole kyse vainoamisesta, sillä toiminta on ollut toistuvuudestaan huolimatta lyhytaikaista eikä merkkejä muista vainoamisen tunnusmerkeistä ole. A ei ole esimerkiksi tarkkaillut tai seurannut B:tä tai lähettänyt hänelle epätoivottuja yhteydenottoja. A:n toiminta on selvästi ollut oikeudetonta ja vastoin B:n tahtoa, mutta teoista ei muodostu kokonaisuutta, jota voitaisiin käsitellä vainoamisena. Esimerkiksi tapauksessa ilmennyt kunnianloukkaus on ollut kertaluontoinen, toistumaton teko.

Kuten edellisessä esimerkissä käy ilmi, teon on oltava oikeudetonta, jotta siitä voidaan rangaista (RL 24:6 §). Katselusta ei tule oikeutettua, vaikka tekijä kuvasi vain sitä, mitä hän pystyy näkemään omin silmin. Pelkän tyhjän tilan, eläinten, esineiden, rakennusten tai muun ympäristön kuvaaminen ei ole rangaistavaa. Kuvaajan tulisi silti varmistua siitä, ettei loukkaa kenenkään yksityisyyttä. (HE 184/1999 vp, 28.)

Laissa mainitulla teknisellä laitteella tarkoitetaan yleensä kameraa, kiikareita tai videokameraa, mutta ei esimerkiksi silmälaseja. Kaikki tallennus- ja kuvausmuodot, joissa lopputuloksena informaatio voidaan muuttaa kuvan muotoon, on kielletty. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei kuvauksen tuloksena tarvitse välttämättä syntyä negatiivia tai kuvaa. (HE 184/1999 vp, 27.) Nykypäivän teknologiaa ajatellen tämä on ollut lainsäätäjiltä kauaskantoinen ja hyvä päätös.

Sekä salakatselun että salakuuntelun yritys on laitonta (RL 24:6–7 §). Käytännössä toteutuneen teon ja yrityksen välille jää vain vähän tapauksia, mutta lainsäädännön ja rangaistuskäytännön johdonmukaisuuden vuoksi myös salakuuntelun ja salakatselun yritys on rangaistavaa (HE 184/1999 vp, 30). Esimerkiksi salakuuntelun yritykseksi lasketaan tilanne, jossa tekijä kantaa mukanaan teכון soveltuvaa teknistä välinettä (mm. suuntamikrofoni ja tallennusväline) ja yrittää niiden avulla saada kuunnelluksi kohdehenkilön puhetta, siinä kuitenkin onnistumatta (Frände ym. 2014, 374).

4.5 Kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen

Sekä kunnianloukkauksesta että yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä säädetään rikoslain 24 luvussa. Kunnianloukkaukseen syyllistyy henkilö, joka esittää toisesta valheellista tietoa niin, että teko on omiaan aiheuttamaan loukatulle vahinkoa tai kärsimystä taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Myös muu halventaminen on kiellettyä. Kuolleestakaan henkilöstä ei saa levittää valheellista tietoa, jos teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä niille, joille vainaja oli erityisen läheinen. (RL 24:9 §.)

Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisessä rangaistaan tekijää, joka oikeudettomasti levittää toisen yksityiselämästä tietoja joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai muuten toimittaa tiedon lukuisten ihmisten saataville. Teon on oltava omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle tai häneen kohdistavaa halveksuntaa. (RL 24:8 §.) Levitettyllä tiedolla voidaan tarkoittaa myös kuvia tai vihjauksia. Kuva voi olla jopa yksityiselämään rankemmin puuttuva kuin pelkkä sanallinen tieto. Tämä on vahvasti kytköksissä rikoslain 6 §:ssä tarkoite-

tun salakatselun ja salakatselulla otettujen kuvien levittämisen kanssa. (HE 19/2013 vp, 39.)

Perinteisesti joukkotiedotusvälineillä on tarkoitettu lehtiä, radiota ja televisiota, mutta yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen voi syyllistyä myös, jos tiedon esittää mm. yleisötilaisuudessa. Lisäksi tekniikan kehitys on mahdollistanut uudet tavat tiedon levitykseen. Tuomittavuutta arvioitaessa keskeistä onkin se, kuinka suuren joukon tieto tavoittaa, ei käytetty väline. (HE 19/2013 vp, 40.)

Kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen ovat suoraan kytköksissä perusoikeuksiin ja -vapauksiin. Ne suojelevat yksilön yksityisyyden suojaa, mutta samalla rajoittavat toisen yksilön sananvapautta. Sinällään tämä ei ole harvinaista lainsäädännössä, mutta se vaatii lain soveltajalta tapauskohtaista punnintaa. (Frände ym. 2014, 395.) Soveltaessa onkin huomioitava, onko perusoikeuksiin puuttuminen välttämätöntä suhteessa haluttuun päämäärään nähden, ja onko puuttumiselle riittävät perustelut (HE 19/2013 vp, 38).

Yksityisyyden suoja on määritelty tämän opinnäytetyön luvussa 1.1. Rikoslain 8 §:ssä mainittu ”toisen yksityiselämä” voidaan lyhyesti tarkoittaa sanovan asioita, jotka henkilöllä on oikeus pitää omana tietonaan. Tällaisia suojattuja asioita ovat mm. seksuaaliset taipumukset, henkilökohtaiset suhteet, vapaa-ajan toiminta, päihteiden väärinkäyttö, taloudellinen tilanne ja sairaushistoria. (Frände ym. 2014, 396.)

4.6 Lähestymiskiellon rikkominen

Lähestymiskiellon rikkominen on kriminalisoitu ja siitä säädetään sekä rikoslain luvussa 16 että erikseen lähestymiskiellosta annetussa laissa (898/1998, myöhemmin LähKL). LähKL 1 §:ssä säädetään, että lähestymiskiello voidaan määrätä torjumaan henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvaa rikosta. Myös tällaisen rikoksen uhkaa voidaan torjua lähestymiskiellon avulla. Perheen sisäinen lähestymiskiello, jossa tapauksen osapuolet asuvat vakituisesti sa-

massa asunnossa, on mahdollinen (2 §). Lähestymiskiellon rikkomisesta voi saada rikoslain 16 luvun 9 a §:n nojalla sakot tai enintään yhden vuoden vankeutta.

LähKL:n mukaan lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata kiellon suojaamaa henkilöä, eikä ottaa häneen muutenkaan yhteyttä. Jo pelkkä yhteydenottojen yritys on kiellettyä, eikä suojattavaa henkilöä saa seurata tai tarkkailla. Perheen sisäisessä lähestymiskiellossa määrätyn henkilön on poistuttava yhteisestä asunnosta, eikä hän saa palata sinne. Jos voidaan olettaa, ettei perusmuotoinen lähestymiskielto riitä, kieltä voidaan laajentaa koskemaan oleskelua ”suojattavan henkilön vakituiseen asunnon tai loma-asunnon, työpaikan tai erikseen määritellyn muun niihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä”. Tätä kutsutaan laajennetuksi lähestymiskielloksi. (LähKL 3 §.)

Lähestymiskiellon katsotaan olevan joissain tapauksissa varsinaista rangaistusta tehokkaampi (Oikeusministeriö 2012, 35–36). Ideaalitulanteessa lähestymiskiellolla on ehkäisevä vaikutus, jolloin se vähentää ennakoivasti häirintään ryhtymistä. Se luo ennakkollista turvaa uhatuille, vähentää uhriksi joutumista ja parantaa poliisin mahdollisuuksia tehokkaaseen toimintaan häirintätilanteissa. (HE 41/1998, 8–9.)

Lähestymiskieltoja määrätään vuodessa keskimäärin noin 1500. Niiden rikkomisia kirjataan vuosittain noin 1000. (Oikeusministeriö 2012, 45.) Tarkkojen lukujen saaminen etenkin perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta voi olla kuitenkin vaikeaa. Tähän vaikuttaa mm. se, että asiallisten yhteydenottojen perusteeseen liittyy epäselvyyttä tai tapaus on kirjattu poliisin rekistereihin väärällä nimikkeellä. Osa rikkomuksista jää myös kokonaan pimentoon. Tilastoihin vaikuttaa myös se, että samat henkilöt saattavat rikkoa lähestymiskieltoa useita kertoja. (Rantala, Smolej, Leppälä & Jokinen 2008, 221, 239, 244.)

Ero lähestymiskiellon rikkomisen ja vainoamisen kriminalisoinnin välillä on, että vainoamisen kriminalisointi tekee seuraamisesta, tarkkailusta ja yhteydenotoista automaattisesti rangaistavaa tietyissä tilanteissa. Tekijän kannalta tämä tarkoittaa sitä, että hänen on ymmärrettävä ilman erillistä kieltoa, ettei kohdetta saa seurata epäasiallisesti tai tähän ei saa ottaa yhteyttä. (Oikeusministeriö 2012, 98.)

5 Vainoaminen ja sen rangaistavuus

5.1 Vainoamisen määrittely

Rikoslaisissa vainoamisen määritellään olevan toistuvaa uhkaamista, seuraamista, tarkkailua, yhteydenottoja tai muita näihin rinnastettavia tekoja, jotka ovat omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa ja ahdistusta (25:7a §). Todellisuudessa vainoamisen määrittely ei ole täysin ongelmaton, sillä ilmiö koostuu useista yksittäisistä teoista, jotka muodostavat yhdessä suuremman kokonaisuuden. Prosessiluonteinen vainoaminen voi sisältää muita kriminalisoituja tekoja ja tekotavat voivat vaihdella yleisestä tarkkailusta väkivaltaan. (Frände ym. 2014, 455; Silvennoinen & Tolvanen 2014, 752.)

Ennen tarkempaa määrittelyä on huomioitava, että yksittäinen ja kertaluonteinen teko ei toteuta vainoamisen rangaistussäännöksen edellytyksiä. Toiminnan on oltava toistuvaa, eli sen on tapahduttava useammin kuin kerran. Toistuvuudeksi lasketaan useiden erilaisten vainoavien tekojen tekeminen, vaikka tiettyä tekemuotoa esiintyisi vain vähän. Tarkkoja lukumääriä siitä, kuinka usein kukaan tekotapaa pitää toistaa, ei voida kuitenkaan antaa. Vainoamistapauksia on arvioitava ensisijaisesti tekojen luonteen, esiintymistiheyden ja muiden olosuhteiden perusteella. (Frände ym. 2014, 455.)

Rikoslain 25 luvun 7 a §:ssä mainitulla uhkaamisella tarkoitetaan sekä suoranaisia uhkauksia, mutta myös muita menettelyitä, jotka selvästi sisältävät uhan. Esimerkiksi uhrin omaisuuden vahingoittaminen voidaan laskea uhkaamiseksi.

Vainoamistapauksissa uhkaamisen ei tarvitse kohdistua suoranaisesti uhriin (tekijä voi uhata mm. uhrin lapsia) eikä yksittäisen uhkauksen tarvitse olla yhtä vakava kuin rikoslain 25 luvun 7 §:n laittomassa uhkauksessa. (HE 19/2013 vp, 50.)

Toinen mainittu vainoamisen tekotapa on seuraaminen. Tällä tarkoitetaan fyysistä seuraamista, jossa tekijä liikkuu sinne minne uhrikin tai tekijä esimerkiksi asettuu uhrin työpaikan tai kodin läheisyyteen. Vainoaja voi mahdollisuuksien mukaan oleskella uhrin työpaikalla tai uhrin käyttämissä urheilu- tai koulutustiloissa. Teon ei tarvitse sisältää kommunikaatioyhteyksiä ollakseen seuraamista eikä uhrin tarvitse edes huomata tulleensa seuratuksi. Sattumalta kohtaaminen ei puolestaan täytä seuraamisen tunnusmerkkejä. (HE 19/2013, 23, 50; Frände ym. 2014, 454.)

Kolmas tekotapatunnusmerkki on tarkkaileminen, jolla tarkoitetaan havainnointia. Tarkkailussa tekijä voi käyttää apunaan esimerkiksi kiikaria tai kameraa, mutta myös paljain silmin tai korvin toteutettu tarkkailu täyttää tunnusmerkistön. Tarkkailu on rangaistavaa, vaikka se tapahtuisi kotirauhan piirin ulkopuolella. (HE 19/2013 vp, 50–51; Silvennoinen & Tolvanen 2014, 758.)

Neljäs laissa mainittu tekotapa on yhteyden ottaminen. Yhteyden ottamisella tarkoitetaan tekijän kommunikaatioyhteyksiä kohteen suuntaan joko menemällä uhrin luokse, soittamalla tai lähettämällä hänelle viestejä. Sähköisen viestinnän tietosuojalaissa (516/2004) ”viestillä” tarkoitetaan 2 luvun 1 §:n mukaan viestiverkossa osapuolen välillä tai vapaasti valikoituville vastaanottajille välitettävää puhelua, sähköpostiviestiä, tekstiviestiä, puheviestiä tai muuta vastaavaa sanomaa. Myös uhrin seuraaminen ja lähestyminen virtuaalimaailmassa, esimerkiksi keskustelupalstoilla tai sosiaalisessa mediassa, lasketaan vainoamiseksi. Se voi aiheuttaa samanlaista pelkoa kuin muutkin viestinnän muodot, ja voi estää koko palvelun käytön. (HE 19/2013 vp, 23, 36.) Koska vainoaminen ei edellytä uhrin reagointia tekijän toimiin, kyseessä on yhteydenotto myös, vaikkei kohde vastaa lähetettyyn viestiin. Tällaisia nimellisesti vastausta edellyttäviä viestejä tai yhteydenottotapoja ovat esimerkiksi soittopyyntö, kirje tai tekstiviesti. (HE 19/2013 vp, 51.)

Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden ratkaisu 2.10.2014 R 14/1227 käsittelee tapausta, jossa uhreja on lähestytty nimenomaan muilla kuin perinteisiksi miellettyillä keinoilla. Ratkaisusta käy ilmi, kuinka vastaaja käytti apunaan Facebook-yhteisöpalvelua ja sen suomaa mahdollisuutta yhteydenottoihin jopa sen jälkeen, kun vastaanottaja on pyrkinyt estämään viestien saamisen.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus 2.10.2014 R 14/1227

Vastaaja A oli syyllistynyt vainoamisen ohella lähestymiskiellon rikkomiseen. Hänet oli määrätty lähestymiskieltoon kolmesti. Hän oli vuosina 2013–2014 lähettänyt entiselle aviopuolisolleen B:lle lukuisia Facebook-yksityisviestejä. Yhteensä viestejä oli lähetetty ainakin 200.

A oli lähettänyt lukuisia Facebook-yksityisviestejä B:n nykyiselle aviopuolisolle C:lle. Viestejä oli kertynyt vuosien 2013–2014 aikana lähes 100. A oli myös lähettänyt C:lle vuoden 2013 syys-lokakuun aikana ainakin 277 tekstiviestiä.

A oli luonut viestien lähettämistä varten useita käyttäjäprofileja palveluun. Hän oli luonut uudet profiilit aina, kun B tai C olivat estäneet viestien lähettämisen edellisestä profiilista.

A:n toiminta oli ollut omiaan aiheuttamaan sekä B:ssä että C:ssä pelkoa ja ahdistusta. A:n toiminta oli aiheuttanut B:ssä pelkoa ja ahdistusta siinä määrin, että B oli joutunut kääntymään ammattiauttajan puoleen tekojen vuoksi.

B:n ja C:n mukaan heille oli aiheutunut tunne siitä, että vastaaja pyrkii olemaan jatkuvasti läsnä heidän elämässään eivätkä he päässeet vastaajasta eroon. A:n toiminta oli vaikuttanut asianomistajien keskinäisiin väleihin.

5.2 Esiintyvyys ja eri tekomuotojen yleisyys

Virallisia lukuja uhreista, tekijöistä tai tekotavoista ei ole saatavissa Suomen oloista, koska kyseessä on suhteellisen uusi kriminalisointi. Luvuissa myös esiintyy vaihtelevuutta lähteestä ja lähdemasta riippuen. Ulkomaalaisen tutki-

mustiedon mukaan vainotuksi elämänsä aikana joutuu 12–16 % naisista ja 4–7 % miehistä. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 752–753.) Naisten joutuminen vainoamisen uhriksi on todennäköisempää; tutkimuksesta riippuen uhreista naisia on 60–80 % (Spitzberg & Cupach 2007, 2). European Union Agency for Fundamental Rights –järjestön teettämän tutkimuksen mukaan ahdistelua ja vainoamista on kohdannut 24 % suomalaisnaisista. Katja Björklundin (2010) mukaan suomalaisista yliopisto-opiskelijoista ahdistelua on kokenut 48,5 %, heistä suurin osa, 93,6 %, naisia. Tyypillinen vainoaja on puolestaan muita rikollisia iäkkäämpi mies (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 755).

Vainoamisen kesto on keskimäärin 22 kuukautta eli noin kaksi vuotta (Spitzberg & Cupach 2007, 2). Kriittisenä rajana pidetään kahta viikkoa. Sitä pidempään jatkunut vainoaminen muuttuu usein tunkeilevammaksi ja uhkaavammaksi. Lisäksi yli kaksi viikkoa jatkuva vainoaminen herättää uhrissa enemmän negatiivisia psykososiaalisia vaikutuksia kuin lyhytkestoisempi toiminta. (Oikeusministeriö 2012, 46.)

Vainoamiselle ominainen yhtenäinen motiivitausta auttaa kokoamaan erinäiset rikokset yhden rikostunnusmerkistön alle (Frände ym. 2014, 455). Yleisin motiivi vainoon on tekijän pyrkimys parisuhteeseen. Näin on riippumatta vainoajan ja vainotun välisestä, aikaisemmasta suhteesta. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 755.) Aikaisempi suhde osapuolten välillä kuitenkin kasvattaa rikoksen uusintariskiä vielä mahdollisen pidätyksen ja rangaistuksen saamisen jälkeenkin (Pinals 2011, 62). Noin 80 % vainotuista tuntee tekijän etukäteen. Näissä tapauksissa vainoaja on yleensä entinen puoliso tai seurustelukumppani, kollega tai kanssaopiskelija. Entuudestaan uhrille tuttu vainoaja on myös sinnikkäämpi, ja vainoaminen on täten pitkäkestoisempaa kuin jos vainoaja on tuntematon (Björklund 2010, 18).

Taulukko 1. Vainoamisen keston jakautuminen uhrin ja tekijän välisen suhteen mukaan (Björklund 2010, 47).

Days	Stranger% (n=52)	Acquaintance% (n=151)	Ex-partner% (n=72)
1-21	61.5	23.8	6.9
22-90	21.2	23.8	25.0
91-365	13.5	26.5	43.1
365-	3.8	25.9	25.0
Total	100	100	100

Taulukosta 1 ilmenee, kuinka suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden kokemasta vainoamisesta suhteellisesti lyhimmän ajan (1–21 päivää) kestää tuntemattomien suorittama vainoaminen. Vastaavasti yli vuoden kestäneissä tapauksissa vahvimmin edustettuina ovat tuttavat ja entiset kumppanit. Samantapaisiin tuloksiin voi päästä myös tutkimalla olemassa olevia tuomioistuinratkaisuja, kuten Päijät-Hämeen käräjäoikeuden ratkaisusta 22.10.2014 R 14/1823 voi huomata.

Päijät-Hämeen käräjäoikeus 22.10.2014 R 14/1823

Vastaaja A oli toistuvasti ottanut yhteyttä B:hen lähettämällä useita sähköpostiviestejä B:n työnantajan sähköpostiosoitteeseen ja lähettämällä tekstiviestejä B:n pojalle. A oli lähettänyt sähköpostiviestin myös B:n entisen puolison työpaikalle ja B:n pojan työpaikalle.

B:n työpaikan sähköpostiin lähetetyt lukuisat viestit olivat olleet usean saman konsernin sisällä työskentelevän henkilön luettavissa. A oli ollut tietoinen siitä, ettei B halua yhteydenottoja hänen taholtaan. A oli myös syyllistynyt kunnianloukkaukseen levittämällä B:stä valheellisia tietoja ja käyttämällä halventavia nimityksiä B:stä.

A ja B eivät tunteneet toisiaan. He olivat tavanneet ainoastaan oikeudenkäynneissä. A oli tuomittu jo aiemmin vastaavanlaisista B:hen kohdistuneista rikoksista. A:n mukaan B vainoaa häntä, mutta ei kyennyt tarkentamaan millä tavoin.

Päijät-Hämeen käräjäoikeuden tapauksessa R 14/1823 kyse on tilastollisesti harvinaisesti tilanteesta, jossa tekijä on uhrille ennestään tuntematon. Käräjäoi-

keuden ratkaisusta ei ilmene motiivia teolle. Tapaus oli myös seitsemästä kerrästäni vainoamiseen liittyvästä esimerkkitapauksesta ainoa, jossa tekijä on nainen.

Tiettyjen ammattien edustajilla ja opiskelijoilla on suurentunut riski joutua vainoamisen uhriksi. Tällaisia ammattiryhmiä ovat mielenterveysalan ammattilaiset, oikeus- ja lainvalvontaviranomaiset, opettajat, poliitikot ja julkisuuden henkilöt. (Oikeusministeriö 24/2012, 46.)

Kymenlaakson käräjäoikeus 2.12.2014 R 14/1812

Vastaaja A oli lähettänyt B:lle ainakin 9 kappaletta tekstiviestejä, jotka olivat olleet ”sisällöltään loukkaavia, sekavia ja painostavia”. Näiden viestien lisäksi A oli lähettänyt B:lle useita viestejä, jotka olivat sisältäneet B:hen ja B:n omaisuuteen kohdistuvia uhkauksia. A oli lisäksi lähettänyt C:lle ainakin 7 kappaletta tekstiviestejä, jotka olivat olleet sisällöltään loukkaavia, sekavia ja painostavia. A:ta syytettiin B:lle ja C:lle lähettämiensä viestien vuoksi laittomasta uhkauksesta ja vainoamisesta.

A oli laittomasti uhannut myös asianomistaja D:tä. A oli lähettänyt D:lle uhkaavia viestejä, joissa oli uhattu mm. polttaa D:n talo.

Asianomistajilla oli ollut perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa tai omaisuutensa olevan vakavassa vaarassa. Viestit olivat sisältäneet suoranaista uhkailua ja kiertoilmauksin esitettyjä uhkailua, että jotain paha tulee tapahtumaan. Asianomistajat olivat pyytäneet A:ta lopettamaan viestien lähettelyn.

Viestien ja uhkailun motiivi oli kosto. Asianomistajat olivat olleet virkansa puolesta yhteydessä A:han.

Kymenlaakson käräjäoikeuden ratkaisussa R 14/1812 on kyse vainoamisesta, jonka motiivina on ollut uhrien ammatillinen asema. Vainoamisen kohteista B ja C olivat toimineet tutkijoina A:han kohdistuneessa rikosasian esitutkinnassa. D oli tehnyt veroharkintaa epäiltyyn verorikokseen liittyen ja tästä oli aiheutunut A:lle seuraamuksia. Ratkaisu R 14/1812 on myös hyvä esimerkki vainoamisen

ja muiden rikosten, kuten tässä tapauksessa laittoman uhkauksen, siteestä toisiinsa.

A:lle ei ole kuitenkaan vaadittu rangaistusta viestintärauhan rikkomisesta. Voidaan katsoa, että A:n teot ovat olleet luonteeltaan vainoavia ja ne ovat olleet omiaan herättämään uhreissa pelkoa ja ahdistusta. Viestintärauhan rikkomisessa uhrille aiheutuu korkeintaan häiriötä tai vakavaa haittaa. Vaikka viestejä oli lähetetty verrattain vähän, viestit on lähetetty samana ajanjaksona kuin laittomia uhkauksia sisältäneet viestit, ja A oli lähettänyt niitä usean vuoden ajan. B:lle A oli lähettänyt ensimmäiset viestit loppuvuodesta 2012 ja viimeiset viestit vuonna 2014. C:lle viestejä oli tullut parin kuukauden ajan, D:lle noin vuoden. Viestien määrä liittyy myös viestintärauhan rikkomiseen; satunnaisesti lähetettyjä viestejä ei välttämättä katsota sellaiseksi häiriötekijäksi kuin lakia säätäessä on ajateltu.

Tekotavoista yleisin onkin uhrin lähestyminen puhelimitse tai viestein. Tällöin toiminta on vielä melko vaaratonta (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 755). Björklund (2010) tuo väitöskirjassaan ilmi, että yleisin suomalaisten yliopistop opiskelijoiden kokemana vainoamisen muoto oli epätoivottujen kirjeiden, viestien tai sähköpostien saaminen (56,4 %). Tutkimukseen osallistuneista 52,7 % oli saanut epätoivottuja puhelinsoittoja ja 50,7 % kertoi joutuneensa sanallisen uhkailun tai loukkaamisen kohteeksi. Tekotavat jäävät harvoin yksittäisiksi ja yleisempää onkin, että tekijä käyttää useampaa erilaista taktiikkaa yhtä aikaa. Tiettytyypisiä tekoja esiintyy usein samanaikaisesti. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 755.)

Uhreista melkein puolet, 46 %, koki osana vainoamista väkivaltaa tai uhkailua yhdessä väkivallan kanssa. Väkivallan riski kasvoi, jos vainoaja oli entinen kumppani. (Björklund 2010, 47; HE 19/2013 vp, 12.) On tyypillistä, että väkivalta tai sillä uhkailu alkaa jo erotilanteessa tai sitä ennen, ja se jatkuu vielä eron jälkeenkin (Niemi-Kiesiläinen 2004, 43). Entinen kumppani uhkaili väkivallalla 27 %:ssa tapauksista, kun taas tuntemattomien kohdalla puhutaan vain 4 %:sta. (Björklund 2010, 47.) Ruotsalaisesta vainoamistutkimuksesta käy ilmi, että väkivallalla oli uhannut 67 % entisistä kumppaneista ja 30 % tuntemattomista (Oi-

keusministeriö 2012, 46). Björklundin (2010) mukaan vainoajista tappouhkauksia esitti yhteensä 7 %, joista 16 % oli entisiä kumppaneita ja tuttavina 9 %; tuntemattomista tappouhkauksia ei esittänyt yksikään.

Vuonna 1998 julkaistusta tutkimuksesta käy ilmi, että 81 % nykyisen tai entisen kumppaninsa vainoamista yhdysvaltalaisnaisista joutui fyysisen pahoinpitelyn kohteeksi. Samaan tutkimukseen osallistuneista naisista 31 % kertoi kokeneensa seksuaalista väkivaltaa. Björklundin (2010) tilastojen mukaan raiskaus tai seksuaalinen väkivalta kuului 23 %:iin tapauksista. HE 19/2013 vp:n mukaan seksuaalinen väkivalta sisältyi vähän yli 10 %:iin tapauksista.

Väkivallan uhkaa kasvattaa myös vainoajan päihderiippuvuus, aikaisempi rikoshistoria, uhrille esitetyt uhkaukset, itsemurhahakuisuus, persoonallisuushäiriöt ja eristäytyminen sosiaalisista kontakteista. Mielenterveysongelmainen ja päihderiippuvainen tekijä on todennäköisempi rikoksenuusija myös vainoamistapauksissa. (Pinals 2007, 62–65.) Vainoajan päihde- tai mielenterveysongelmat ovat kuitenkin ylipäättään melko harvinaisia (n. 10 % tapauksista), vastoin yleistä stereotypiaa (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 755).

Vuonna 2002 ja 2003 tehtyjen yhdysvaltalaistutkimusten mukaan mahdollisesta vakavammasta väkivallasta, kuten tulevasta henkirikoksesta, kielivät tietyt piirteet vainoajan käytöksessä. Esimerkiksi ilmestyminen uhrin kotiin, aikaisempi väkivalta, syvä masennus ja lasten uhkailu ovat varoittavia merkkejä. (Pinals 2007, 71.)

Kymenlaakson käräjäoikeus 29.5.2015 R 15/559

Vuonna 2013 vastaaja A oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa silloiselle avovaimolle B:lle kaatamalla tämän lattialle ja tämän päällä istuen lyönyt tätä useita kertoja nyrkillä päähän.

Myöhemmin A oli vainonnut entistä avovaimoaan B:tä lähettämällä asiattomia ja uhkaavia tekstiviestejä sekä soittamalla useita asiattomia puheluita omasta tai heidän yhteisten lastensa puhelinliittymistä. 29.4.2014–5.2.2015 aikana A oli lähettänyt B:lle 337 asiatonta viestiä. Viestien lähettäminen oli ollut päivit-

täistä ja viestejä oli ollut enimmillään 32 kappaletta päivässä. Viesteistä ainakin yhdeksän katsottiin olevan sisällöltään uhkaavia. Aluksi viestien sävy oli ollut asiallinen ja koskenut A:n ja B:n yhteisten lasten hoitoa. Viestit olivat kuitenkin ajan myötä muuttuneet asiattomiksi. B oli useita kertoja pyytänyt A:ta lopettamaan viestittelyn.

A oli luonut yhteisöpalvelu VK:hon käyttäjäprofiiliin, jossa hän oli käyttänyt luvattomasti B:n kuvia ja tietoja. Tarkoituksena oli ollut vainota B:tä. A:n syyksi oli luettu myös lähestymiskiellon rikkominen, sillä hän oli viestejä lähettämällä rikkonut kieltoa ottaa yhteyttä B:hen.

A oli lähettänyt B:n äidille sisällöltään loukkaavia, suomenkielisiä tekstiviestejä. Koska B:n äiti ei puhu suomea, A:n tarkoituksena oli, että viestit joutuvat siten B:n luettavaksi.

Kymenlaakson käräjäoikeuden ratkaisu R 15/559 on esimerkki tyypillisestä vainoamistapauksesta, jossa vainoaminen on tapahtunut pääosin viestein ja puheluin, ja toiminta on pahentunut ajan myötä. Kyseinen toimintamalli oli muissakin tapausesimerkeissä ehdottomasti yleisin. A:n tekojen voidaan myös ajatella olevan esimerkiksi viestintärauhan rikkomista, mutta toiminnan pitkäkestoisuus tukee vainoamistuomiota.

Tapauksessa R 15/559 voidaan muutenkin huomata yhteneväisyyksiä aikaisempiin tutkimustuloksiin. Entisen puolison vainoaminen on usein sinnikästä, pitkäkestoista ja sen taustalla on monesti perhe- tai parisuhdeväkivaltaa (Björklund 2010, 47; Niemi-Kiesiläinen 2004, 43; Roberts 2005, 16). Käräjäoikeus korostaakin ratkaisussaan, että vainoaminen muuttuu vaarallisemmaksi ja haitallisemmaksi mitä tutummasta ja läheisemmästä henkilöstä on kyse.

5.3 Rangaistuskäytäntö

Vainoamisen kriminalisoinnilla on pyritty ehkäisemään vainoamista ja puuttumaan tehokkaasti vainoamistekoihin. Samalla pyritään tukemaan uhriksi joutuneita oikeusprosessin eri vaiheiden aikana. Tavoitteisiin pyritään sakoilla, vankeusrangaistuksella ja muilla vaihtoehtoisilla keinoilla. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 762.)

Vainoamisen rangaistavuuden kannalta olennaista on, että teko on vastoin uhrin tahtoa eli niiden on oltava oikeudettomia. Jopa kukkien lähettäminen tai muut huomionosoitukset voidaan laskea vainoamiseksi, jos kohde kokee ne ahdistavina. Tekoja arvioidaan olosuhteiden kautta; voidaanko katsoa tekijän mieltäneen todennäköiseksi, ettei uhri halua tekijän ottavan yhteyttä tai toimivan muuten tunnusmerkistössä kuvatulla tavalla. Toiminnan ei myöskään tarvitse aiheuttaa tosiasiallisesti pelkoa tai ahdistua uhrissa vaan kyse on ns. abstraktia vaaraa ilmentävästä tunnusmerkistöstä. Siten tekojen ahdistuvuutta arvioidaan kuvitellun keskimääräisihmisen kautta, vaikka huomioon otetaankin esimerkiksi uhrin ikä tai erityinen haavoittuvuus. (Frände yms. 2014, 454–455; Silvennoinen & Tolvanen 2014, 759.)

Lain kannalta uhrin toiminnalla ei ole merkitystä, sillä vainoamisen rangaistavuus ei edellytä kohteen reagointia saamaansa huomioon. Reagoinnin, kuten keskustelun yrittäminen vainoajan kanssa, katsotaan olevan huono tapa toimia. Se monesti provosoi tekijää jatkamaan toimintaansa. Sen sijaan uhri itse voi yrittää vastustaa vainoamista esimerkiksi muuttamalla tavanomaisia kulkureittejä tai aikatauluja, vaihtamalla puhelinnumeroa tai jopa muuttamalla pois entiseltään asuinalueeltaan. Nämä keinot kuitenkin ovat usein työläisiä ja taloudellisesti raskaita. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 754, 759.)

Rikoslain 25 luvun 7a §:n mukaan vainoamisesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi, jollei teosta säädetä muualla laissa yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta. Koska enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, vangitsemista ei nähdä vainoamistapauksissa pääsääntöisenä pakkokeinona. Vapaudenriiston voidaan kuitenkin katsoa olevan tehokas ta-

pa pysäyttää rikoksenuusija. Vaihtoehtoisia pakkokeinoja vainoamistapauksissa ovat televalvonta ja laite-etsintä, joiden käytön mahdollistaa vainoamisen yleisyys sähköisessä ympäristössä. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 762.)

Vainoaminen on virallisen syytteen alainen rikos. Yleisen syytteen alaisissa rikoksissa syyttäjä nostaa aina syytteen, vaikka asianomistaja ei vaatisikaan rangaistusta tekijälle. Täten rikoksen esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely eivät ole riippuvaisia asianomistajasta tai tämän rangaistusvaatimuksista. (Oikeusministeriö 2013.)

Virallisen syytteenkin alainen rikos vaatii sitä, että teko tulee jotain kautta poliisin tietoon, esimerkiksi rikoksen uhrin ilmoittamana. Ilman ilmoitusta poliisille, rikosprosessi ei pääse käynnistymään. (LaVM 11/2013, 5.) Lähtökohta Suomen lainsäädännössä on, että rikos on virallisen syytteen alainen, ellei toisin säädetä. Asianomistajarikoksiksi on voitu säätää esimerkiksi tietyn rikostyyppin vähäisempi tekomuoto, kuten lievä pahoinpitely. Vainoamisen säätämistä virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi puolsi lakivaliokunnankin mielestä teon erityisluonteisuus ja sen aiheuttamat vakavat seuraukset uhrille. On myös syytä olettaa, että pelko väkivallan tai vainon jatkumisesta vaikuttaa uhrin aloitteellisuuteen ja syyte jää nostamatta. Nyt rikosprosessin eteneminen ei jää uhrin toimintakyvyn tai aloitteellisuuden varaan. (LaVM 11/2013, 6.)

Vainoamisen tunnusmerkistö syrjäytyy, jos sama teko toteuttaa sellaisen rikoksen tunnusmerkistön, jonka enimmäisrangaistus on kaksi vuotta tai enemmän. Tällainen tilanne syntyy esimerkiksi silloin, jos teko täyttää esimerkiksi pahoinpitelyn ja laittoman uhkauksen tunnusmerkistön. Tällöin tekijää rangaistaan sekä pahoinpitelystä että vainoamisesta, mutta tekoja ei lasketa osaksi samalla keralla käsiteltävää vainoamisrikosta. Tämä tuo haasteita konkurrenssitilanteisiin. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 761.)

Rikoslain 25:7a §:n mukainen vainoamisen toissijaisuuslauseke ei kuitenkaan estä tuomitsemasta tekijää samalla rikoksesta, jonka rangaistusasteikko on lievempi kuin kaksi vuotta vankeutta. Vainoamisen ohella voidaan tuomita rangaistukseen lähestymiskiellon rikkomisesta, koska vainoaminen ja lähestymis-

kiellon rikkominen suojelevat eri oikeushyvä. Vainoamisen kohdalla suojeltu oikeushyvä on vapaus, lähestymiskiellon rikkomisessa puolestaan viranomais-toiminta. Näiden rikosten tunnusmerkistöt poikkeavat toisistaan niin paljon, että erillinen tuomitseminen on mahdollista. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 761.) Eri oikeushyvien merkitys käy ilmi Etelä-Karjalan kärjäoikeuden ratkaisusta R 15/657, jossa vastaajaa syytettiin laittomasta uhkauksesta, kotirauhan rikkomisesta sekä vainoamisesta. Kärjäoikeus korosti ratkaisussaan, että kaikista näistä tuomitseminen on mahdollista, sillä kotirauhan rikkomisen suojelema oikeushyvä on kotirauha ja laittoman uhkauksen henkilökohtainen turvallisuus.

6 Pohdinta

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitä teoilta tai tekokokonaisuuksilta vaaditaan, jotta ne täyttävät vainoamisen tunnusmerkistön. Samalla tutkittiin sitä, mikä tekee näennäisesti sallitusta, arkipäiväisestä teosta rangaistavan. Tarkoituksena oli luoda lainopillinen tutkimus, jossa tutkimuskysymyksiin vastattiin pääasiassa lainsäädännön, lain esitöiden ja oikeuskirjallisuuden avulla. Konkreettista vertailukohtaa työhön toivat oikeustapaukset ja aiheeseen liittyvät tutkimukset.

Työn lähtökohtana oli perehtyminen perusoikeuksiin, sillä vainoamisessa kahden yksilön perusoikeudet asetetaan vastakkain. Se synnyttää jännitetilanteen, jossa yritetään suojella uhrin yksityisyydensuojaa rajoittamalla tekijän vapausoikeuksia eli sananvapautta, liikkumisvapautta ja kokoontumisvapautta. Vainoamisen kriminalisoinnin ymmärtämiseksi oli myös olennaista perehtyä muihin, ahdistelun uhreja suojaaviin kriminalisointeihin, kuten salakuunteluun ja -katseluun sekä kotirauhan rikkomiseen. Vertailemalla aiempia kriminalisointeja ja vainoamista keskenään, muodostui kuva siitä, mitä hyötyä vainoamisen kriminalisoinnilla on Suomen rikoslainsäädännön joukossa.

Kuten odotettua, vainoaminen osoittautui opinnäytetyötä tehdessä laajaksi ja vaikeasti määriteltäväksi rikokseksi, jolla on lukuisia erilaisia ilmenemismuotoja.

Arkipäiväinenkin teko voi muuttua vainoamiseksi, jos se aiheuttaa uhrissaan pelkoa tai ahdistusta. Teot ovat rangaistavia, jos ne ovat vastoin uhrin tahtoa, vaikka tämä ei erikseen reagoisikaan esimerkiksi tekijän lähestymisyrityksiin.

Vainoaminen voi olla lähes mitä tahansa aina tarkkailusta väkivaltaan. Yleisimmät tekomuodot ovat vähäisiä ja hyvin tavanomaisia, kuten viestien lähettelyä tai seuraamista joko oikeassa elämässä tai virtuaalimaailmassa. Tekojen huolestuttavaan ääripäähän kuuluvat uhrin turvallisuutta uhkaavat teot kuten vahingonteot, laittomat uhkaukset tai henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Ominaista lähes kaikille vainoamistapauksille on pitkäkestoisuus ja toistuvuus.

Vainoamisen kriminalisoinnin taustalla on pyrkimys ehkäistä entistä tehokkaammin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Kriminalisoinnin hyödyllisyys puhututti silti ennen lain voimaanastumista; monet vainoamiseen kuuluvat teot löytyivät jo ennestään rikoslaista omilla nimikkeillään.

Opinnäytetyön ansiosta tutustuin Oulun Ensi- ja turvakoti ry:n ja Viola – väkivaltaasta vapaaksi ry:n ylläpitämään Varjo-hankkeeseen, jonka päämääränä on lisätä väkivaltaisen vainon kohteena elävien perheiden turvallisuutta. Samalla tutustuin perhe- ja lähisuhdeväkivaltatilastoihin sekä aihetta sivuaviin tuomioistuinratkaisuihin. Opinnäytetyöprosessin aikana itselleni vahvistui kuva siitä, että vainoaminen on ehdottomasti hyödyllinen kriminalisointi, jolla on paikkansa Suomen rikoslainsäädännössä. Se lisää ahdistelua kohdanneiden suojaa huomattavasti laaja-alaisemmin kuin mihin aiemmat kriminalisoinnit ovat yksistään pystyneet. Lain tarpeellisuudesta kertoo mielestäni itsessään jo runsas tutkintapyyntöjen määrä.

Kriminalisoinnilla tulee toivottavasti olemaan tulevaisuudessa vaikutusta väkivalta- ja henkirikosten määrään. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta ovat Suomessa merkittävä ongelma, ja niiden vähentämisen tarvitaan hyvin monimuotoisia työkaluja. Vainoamisen kriminalisointi ei välttämättä ole ensisijainen tai edes parisuhteessa ilmenevää väkivaltaa ennaltaehkäisevä toimi, mutta sen avulla tilanteeseen pyritään tarttumaan aiempaa tehokkaammin. Se toivottavasti tulee vähentämään jatkossa äärimmäisiä väkivallan tekoja kuten henkirikoksia. Tar-

peeksi varhaisen puuttumisen voisi ajatella katkaisevan väkivallan kierteen ennen kuin se eskaloituu pahimmilleen.

Mielestäni opinnäytetyöni aihe on tuore ja ajankohtainen. Lisäksi aihetta on käsitelty vain vähän. Vainoamisesta ei ole aiemmin tehty opinnäytetyötä Kareliammattikorkeakoulussa. Muissa kouluissa toteutetut, vainoamiseen liittyvät opinnäytetyöt on tehty pääosin sosiaali- ja terveysalan näkökulmasta ja ennen lakiuudistusta.

Opinnäytetyöprosessi sujui suunnitelmien mukaan ja työ valmistui aikataulussa. Työn aikana pääsin perehtymään Suomen rikoslainsäädäntöön paljon aiempaa syvällisemmin ja kattavammin. Koin kehittyväni tiedonhakijana sekä oikeudellisten tekstien tulkitsijana. Haastetta opinnäytetyön tekoon toi kuitenkin lain uutuus. Vaikka tutkintapyyntöjä oli tullut vuodessa yli 600, varsinaisia oikeustapauksia oli vähän, eikä yksikään tapaus ollut edennyt korkeimpaan oikeuteen. Myös virallisten, Suomessa tehtyjen ja suomeksi toteutettujen tutkimusten puute toi omat haasteensa opinnäytetyön työstämiseen. Luotettavien ulkomaalaisten lähdemateriaalien etsiminen osoittautui työn edetessä haasteelliseksi. Lähdemateriaalien tarjoamat tiedot esimerkiksi vainottujen määrästä tai vainoamisen tekemuodoista vaihtelivat prosentuaalisesti suurestikin tutkimuksen teettäjästä, ajankohdasta ja maasta riippuen. Suurimmaksi osaksi tulokset olivat kuitenkin samansuuntaisia ja siten käyttökelpoisia. Vahvistusta tutkimustulosten oikeellisuudelle sain käyttämistäni oikeustapauksista, jotka olivat linjassa muun olemassa olevan materiaalin kanssa.

Aihe on hyvin laajennettavissa jatkotutkimusta ajatellen. Vainoamisen tutkiminen Suomen oloissa on ollut tähän asti hyvin vähäistä, ja aihe on siten melko koskematon. Opinnäytetyötä voisi kehittää eteenpäin ottamalla käyttöön tilastollisia menetelmiä, esimerkiksi haastatteluiden tai kyselylomakkeiden kautta.

Lähteet

- Asetus kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta 8/1976.
- Björklund, K. 2010. Stalking and violence victimization among Finnish university students. Helsinki: Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden laitos.
- Ensi- ja turvakotien liitto. 2016. Eron jälkeisestä väkivallasta yli 600 tutkintapyyntöä vuodessa. <https://ensijaturvakotienliitto.fi.directo.fi/liitto/tiedotteet/?x1564214=5055518>. 1.2.2016.
- Etelä-Savon käräjäoikeus 15.5.2015 R 15/657
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2014. European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women survey. <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-violence-against-women-survey>. 21.1.2016
- Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. 2014. Keskeiset rikokset. Porvoo: Bookwell.
- HE 155/2014 vp. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta.
- HE 184/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnan loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi
- HE 19/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 41/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- Helsingin hovioikeus. 31.1.2014. R 12/3198.
- Helsingin Sanomat. 2014. Vainoamisesta ja viestintärauhan rikkomisesta yli tuhat ilmoitusta – tuomioita alle kymmenen. Helsingin Sanomat. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1411786391296>. 1.2.2016.
- Helsingin Sanomat. 2014. Vainoamisesta tehty jo satoja rikosilmoituksia. Helsingin Sanomat. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1404617203985>. 1.2.2016.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.
- Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976.
- Kjällman, P. 2011. Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

- KKO 2008:86.
KKO 2015:71.
Komiteamietintö 2001:5. Rikosuhritoimikunnan mietintö. Helsinki 2001.
Kymenlaakson käräjäoikeus 2.12.2014 R 14/1812.
Kymenlaakson käräjäoikeus 29.5.2015 R 15/559.
LaVM 11/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeino-
lain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.
Lehti, M. Henkirikoskatsaus. 2015. Helsinki: Helsingin yliopiston kriminologian ja
oikeuspolitiikan instituutti.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154148/Katsauksia_1_2015_Henkirikoskatsaus_2015.pdf?sequence=4. 7.1.2016.
Levin, L. 2001. Ihmisoikeudet – Kysymyksiä ja vastauksia. Vammala: Vamma-
lan Kirjapaino Oy.
Mahkonen, S. 1997. Oikeus yksityisyyteen. Porvoo: Werner Söderström Lakitie-
to Oy.
Matikkala, J. 2000. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Helsinki: Laki-
miesliiton kustannus.
McFarlane J., Campbell, J., Wilt, S., Sachs C., Ulrich, Y. & Xu, X. 1999. Stalking
and Intimate Partner Femicide. *Homicide Studies* 3 (4), 300-316.
Oikeusministeriö. Vainoaminen tulee rangaistavaksi ensi vuoden alusta – Sa-
nanvapauserikoksia koskevat säännökset täsmentyvät. Oikeusminis-
teriö. 2013.
<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2013/12/vainoamisestatuleerangaistavaaensivuodenalusta-sanavapauserikoksiakoskevatsaannoksetasmentyvat.html>. 7.1.2016.
Ojanen, T. 2015. Perusoikeusjuridiikka. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustie-
teellinen tiedekunta.
Perustuslaki 71/1999.
Pesonen, P. 2011. Viestintäoikeuden käsikirja. Helsinki: Edita Publishing Oy.
Pesonen, P. 2013. Sosiaalisen median lait. Helsinki: Helsingin Kauppakamari
Oy.
Pinals, D. 2007. Stalking: Psychiatric Perspectives and Practical Approaches.
New York: Oxford University Press.
Pohjois-Karjalan käräjäoikeus 2.10.2014 R 14/1227.
Pohjois-Karjalan käräjäoikeus 26.5.2014 R 15/169.
Poliisilaki 872/2011.
Päijät-Hämeen käräjäoikeus 22.10.2014 R 14/1823.
Rantala, K., Smolej, M., Leppälä, J. & Jokinen, A. 2008. Kaltevilla pinnalla –
Perheen sisäisen lähestymiskiellon arviointitutkimus. Oikeuspoliitti-
sen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 239. Helsinki: Hakapaino Oy.
Rikoslaki 39/1889.
Rikostorjuntaneuvosto. 2005. Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi.
Roberts, K. A. 2005. Associated characteristics of stalking following the termina-
tion of romantic relationships. *Applied Psychology in Criminal Justice*,
1, 15-35.
Sananvapauserikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen. Lausuntotii-
vistelmä. 2012. Oikeusministeriö 24/2012.
Silvennoinen, E. & Tolvanen, M. 2014. Vainoaminen rangaistavaksi – loittonee-
ko vaino, riita? *Defensor Legis* 5, 752–763.
Spitzberg, B. & Cupach, R. 2007. The State of the Art of Stalking: Taking Stock
of the Emerging Literature.

Turun hovioikeus 6.10.2015 R 15/1736.

YLE Uutiset. 2013. Verkkovaino voi murtaa kohteensa. YLE Uutiset.

http://yle.fi/uutiset/verkkovaino_voi_murtaa_kohteensa/6528467.

1.2.2016.

YLE Uutiset. 2015. Kun parisuhde loppuu vain toisen osapuolen päässä – vainoaminen voi pilata arjen. YLE Uutiset.

http://yle.fi/uutiset/kun_parisuhde_loppuu_vain_toisen_osapuolen_paaassa_vainoaminen_voi_pilata_arjen/8625772. 27.1.2016.